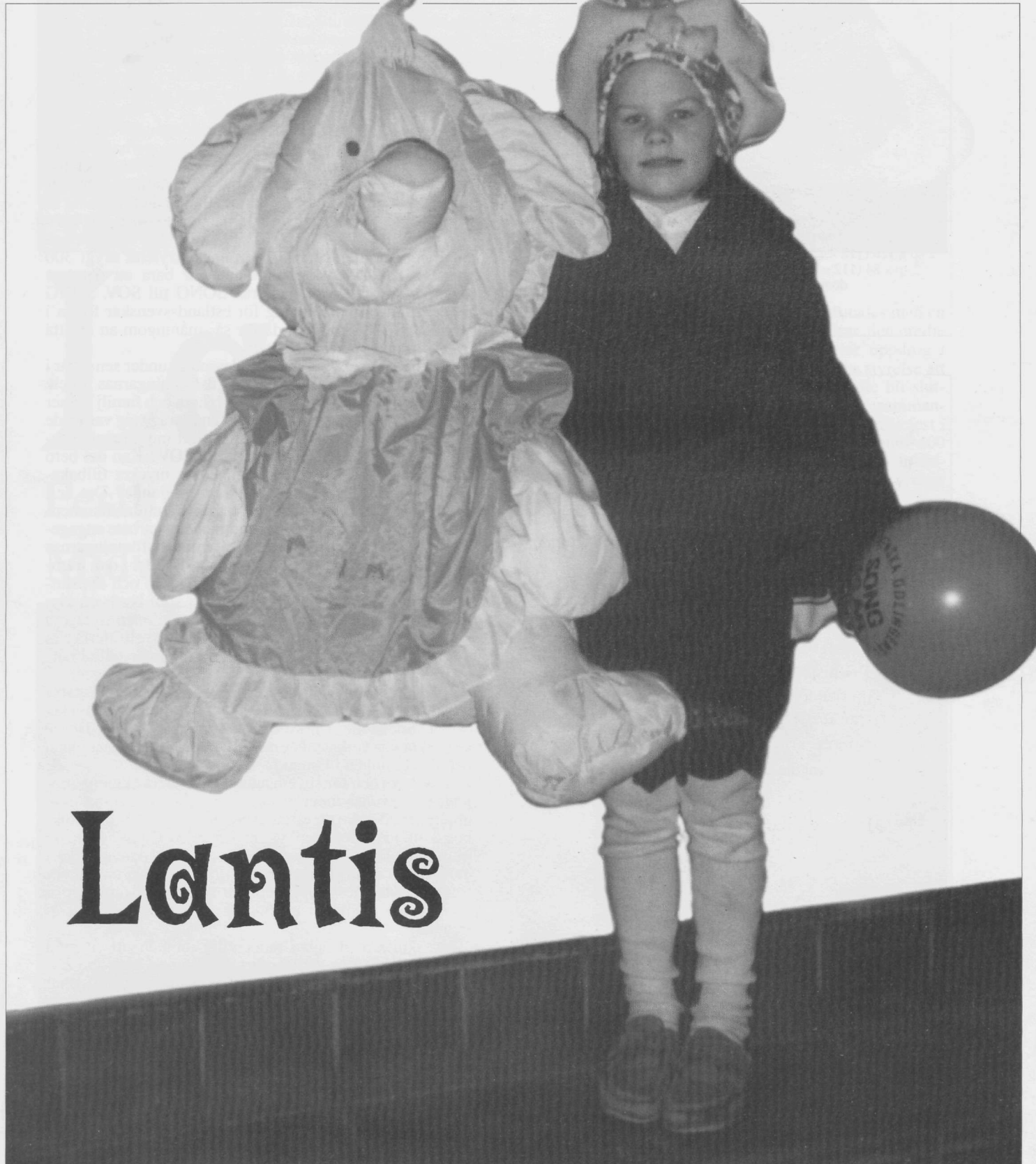

KUSTBON

Ar.

Nr 1
Mars
1995
ÅRGÅNG
52

FÖRBINDESELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Lantis

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin
Redaktör: Agneta Klitter

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Vikingagatan 25, 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm
Öppettider: måndag – torsdag 9.00 - 14.00 (stängt i juli)
Tel: 08-32 48 78 Fax: 08-33 05 42

1995 utkommer Kustbon med 4 nummer.
Prenumerationspris: 260 kr helår
Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11-6

Annonspriiser:

1/1-sida (170 × 260 mm) 1.500:–, 1/2-sida (170 × 128 mm) 800:–,
2 sp × 128 (112 × 128 mm) 580:–, 1 sp × 128 (54 × 128 mm) 350:–,
2 sp × 84 (112 × 84 mm) 500:–, 1 sp × 84 (54 × 84 mm) 300:–,
dödsannonser 250:–, bilaga 1.000:–/st.

Produktion: Nordreklam/Masterprint

INNEHÅLL

- 2 Ledare av *Sven Salin*
- 3 Familjefesten på Lantis
av *Margareta Hammerman*
- 6 Kanonerna på Nargö av *Erik Schmidt*
- 10 Den estlandssvenska kartan av *Göran Hoppe*
- 13 Georg von Wendt i Svensk-Estland
av *Stig Appelgren*
- 15 Årsberättelse 1994
- 19 Svenskbynsidan Redaktör *Jörgen Hedman*
- 20 Två historiska urkunder och deras betydelse
för den Estlandssvenska historien
av *Jörgen Hedman*
- 22 Notiser
- 27 Bokanmälan
- 29 Familjenytt
- 31 Bemärkelsedagar

EESTI

1995 -03- 2 1

RAHVUSHAAMAI UKOGU

Omslagsbild: Flickan på Kustbons omslag heter Linda. Hon blev den lyckliga vinnaren av 1:a priset i SONG:s barnlotteri på familjefesten på Lantis den 3 december. Hennes mormor heter Astrid Espling. Elefanten (eller är det en julgris?) hade Agnes Callenmark, en av SONG:s beskyddarinnor, skänkt. Agnes knäppte även bilden.

SOV och ungdomen

Svenska Odlingens Vänner firade under 1994 femtioårsminnet av avfärden från Estland och ankomsten till Sverige. Detta betyder att flertalet SOV-medlemmar som har personliga minnen av livet i Estland nu börjar närma sig sextioårsåldern eller är ännu äldre. Jag skulle tro att en majoritet av föreningens medlemmar är över pensionsåldern. Ingen organisation eller förening kan i längden överleva om man inte lyckas rekrytera nya medlemmar bland den yngre generationen. SOV har hittills i ytterst begränsad utsträckning lyckats rekrytera yngre medlemmar. Vad beror det på?

Det finns säkerligen många förklaringar till detta. En förklaring kan vara att de yngre generationerna befinner sig antingen i utbildning eller i början av karriären och har fullt upp med andra uppgifter och därigenom inte hinner ägna sig åt SOV:s angelägenheter. En annan förklaring är säkerligen att de yngre grupperna har familjer och barn och har fullt upp att göra med detta. SOV har dessutom en ungdomsförening, SONG, som har rekryterat drygt 300 yngre estlandssvenskar. Problemet är bara att det inte finns en naturlig övergång från SONG till SOV. SONG tenderar att bli en förening för estlandssvenskar födda i Sverige. SONG kommer därför så småningom att ersätta SOV om inte någonting görs.

De yngre generationerna har dessutom under senare år i hög grad engagerat sig i hembygdsföreningarnas arbete och vid sidan av karriär, arbete, och hem och familj hinner man inte så mycket mer. Man kan ändå fråga sig varför de yngre generationerna prioriterar arbetet inom hembygdsföreningarna istället för arbete inom SOV? Kan det bero på SOV:s arbete uppfattas som alltför mycket tillbakablickande, kartläggande och dokumenterande? Det är i och för sig bra att detta arbete görs för framtida dokumentering, arkivering och forskning, men detta arbete engagerar inte de yngre människorna. Hembygdsföreningarnas arbete ter sig emellertid som mera nutids- eller t o m framtidsinriktat. I det arbetet skapas gemenskap och uppslutning kring byalag eller lokala projekt som berör en viss bygd. I detta arbete kan den yngre generationen engagera sig för miljön i sin gamla hembygd eller att återfå sin fäderneärvda gård eller skaffa sig ett sommarställe i närheten.

Den fråga som vi alltså måste ställa oss inom SOV:s styrelse och vid årsmötet är: "Har vi blivit en alltför mycket tillbakablickande och kulturbevarande förening?" Borde vi inrikta vår verksamhet mer på den aktuella situationen och utvecklingen i Estland?

SOV har i och för sig engagerat sig i några aktuella projekt, t ex svenskundervisningen vid Birkas gymnasium, uppbyggnaden av en estlandssvensk lantbruks- och folkhögskola i Pasklep, uppbyggnaden av ett Estlandssvenskt museum i Hapsal, restaureringen av S:t Mikael's kyrka i Tallinn och utvecklingen av den till ett svenskt kulturcentrum etc. Men dessa uppgifter har tyvärr engagerat alltför få av SOV:s medlemmar, framför allt i den yngre generationen.

Jag skulle med dessa rader vilja inbjuda till en bred debatt kring SOV:s verksamhet och framtid både vid årsmötet och i Kustbons spalter. Är det kanske så att det har blivit slentrian med våra sammankomster såsom hembygdsgårdar och kyrkodagar etc? Är det så att vi behöver ordna fler fester av det slag som familjefesten på Lantis var ett exempel på där människor från olika generationer kan mötas och umgås tillsammans?

Vad tycker du? Vad tycker framför allt du som är född i Sverige av estlandssvensk härkomst? Gör din röst hörd vid årsmötet, i Kustbons spalter eller genom brev till SOV:s styrelse.

Sven Salin

Naturligtvis dök julbocken upp under eftermiddagen. Johan Landman har många-årig vana att dela ut godispåsar till barnen på SONG:s julfester. Eftersom det var så många barn den här gången assisterades han av 2 pigga tomenissar. Monica Ahlström, ordf i SONG:s styrelse och mamma till den ena av tomenissarna var dagens värddinna.

Lantis

Festligt, folkligt, fullsatt vid
Midvinterfesten

Minnesåret 1994 avslutades med en familjefest för alla åldrar den tredje december. SOV:s styrelse uppdrog i ett tidigt skede åt SONG:s styrelse att arrangera festen, som skulle bli slutackordet på Minnesårets sammankomster. Och det blev en familjefest i ordets rätta bemärkelse. Nästan 400 vuxna och 100 barn under 10 år deltog. Den yngste var bara några veckor gammal.

Vi fick ta del av ett festprogram som innehöll både tal, kåseri, julbock, sång och dans. Några firade sin födelsedag med att bjuda hela släkten på fest. I

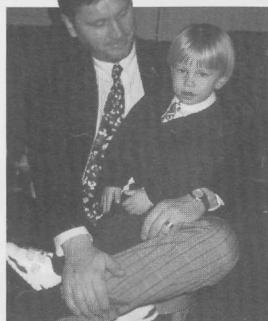

Lena Enggrön-Söderlind, ansvarig för musik och dans i SONG hade bett pappa Endel, spelman i Rågö danslag att stå även för kvällens dansmusik.

Ett kärt återseende efter 40 år: Ormsö-flickorna Astrid Hamnerman, Norrsmeds Kärrslätt och Elsa Lundmark, född Svan Larasa Rälby träffades igen på Lantis.

Christian Aman Johansson i pappa Bertils knä.

Överst: Gun Pella gick ett varv med lottringen för Oskar Sydman's fina båtmodeller. Här handlar Osvald Hallman och Hjalmar Stahl. Därunder: Ellen Nyman i samspråk med Maj-Gret Jöesaar. Vid samma bord satt Mery Klitter, Jenny Melin, Elvine Smedberg, Henrik Melin och Karin Berg-Liljeroth.

Tv Linn Söderlind från Norrtälje beundrar Rågö danslag nedan.

Helle Lemmik, som drillat SONG-kören inför Minnesårets olika evenemang, accompanjerar här sina juniorer i Stockholms gosskör.

SONG-kören hade övat flera vackra sånger med text av Sven Ahlström. Efteråt läskar sig en av körens yngsta medlemmar, Ina Hamberg, i baren.

kön till julbordet kunde man passa på att prata med gamla vänner och bekanta som man inte sett på länge.

SONG-kören sjöng under ledning av Helle Lemmik och det lät fint som vanligt. Helle dirigerade också Stockholms gosskör som kom med Lucia i spetsen. I dans kring granen deltog alla åldrar, tills julbocken, som annonserade sin ankomst med en ljudlig klockringning, kom med varsin godispåse till barnen. Hitresta från Estland uppträdde Ormsö folkdanslag, alla är nya ormsöbor. De dansade för oss på snabba lätta fötter som om de svävat. Publiken tackade med upprepade applåder. Rågöbornas danslag, i sina vackra dräkter, bytte av och framförde ett par av sina traditionella folkdanser.

Fototävlingen avgjordes, vinnare blev Egil Boström med ett foto från Odensholm. Under dagen såldes lotter med många fina vinster, både för barn och vuxna. Bl a hade Oskar Sydman, Rågöarna, ordnat ett lotteri med fina miniatyrer av båtar som priser. Intäkterna gick oavkortat till fonden för barnen som blev föräldralösa genom Estoniakatastrofen. Kvällen avslutades med att Rågöbornas spelmän, spelade upp till allmän dans för de som fortfarande hade krafter kvar efter en lång och trevlig eftermiddag.

I och med denna midvinterfest var det slut på minnesårets sammankomster. Familjefesten hade föregåtts av Baltiska Kulturdagen på Stockholms Stadsteater, Hembyggsdagen på Skansen, Minneshögtid i Stockholms Konserthus, invigningen av Frihetens Port på Djurgården och Kyrkodagen i Immanuelskyrkan.

Margareta Hammerman skrev, Sven Svärd och Agneta Klitter fotograferade.

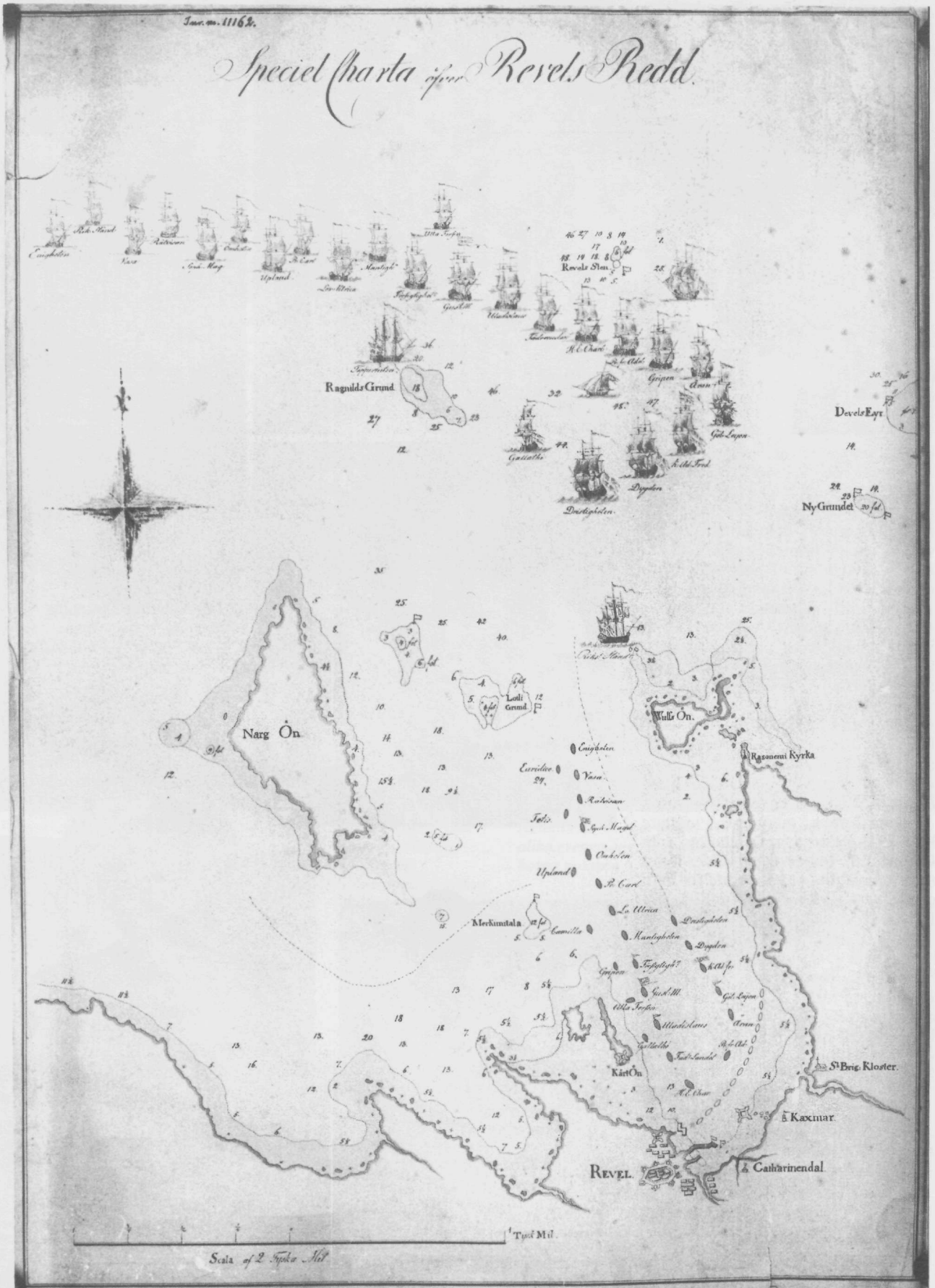
Ormsö danslag uppträdde till musik av spelmännen Kersti Riivits, Vambola Veddel och Ardo Rohtla.

Nedan Mari Aman medlem i SONG:s styrelse och dottern Helena Aman Johansson.

Kanonerna på Nargö

Av Erik Schmidt

Del I – Peter den Stores jordskans

*Nargö var under forntiden en viktig anhalt på den långa handelsvägen som via de ryska floderna gick från östersjöländerna till Medelhavet. Men även när denna handel så småningom upphörde fortsatte ön att vara intensivt förknippad med sjöfarten i Östersjön, så länge denna försiggick enligt metoden "från udde till udde". Från Purkal till Narigeth, Karlsö, Revelburgh, som det stod i seglingsbeskrivningen från XIII seklet *Navigatio ex Daniæ per Balticum ad Estoniam*.*

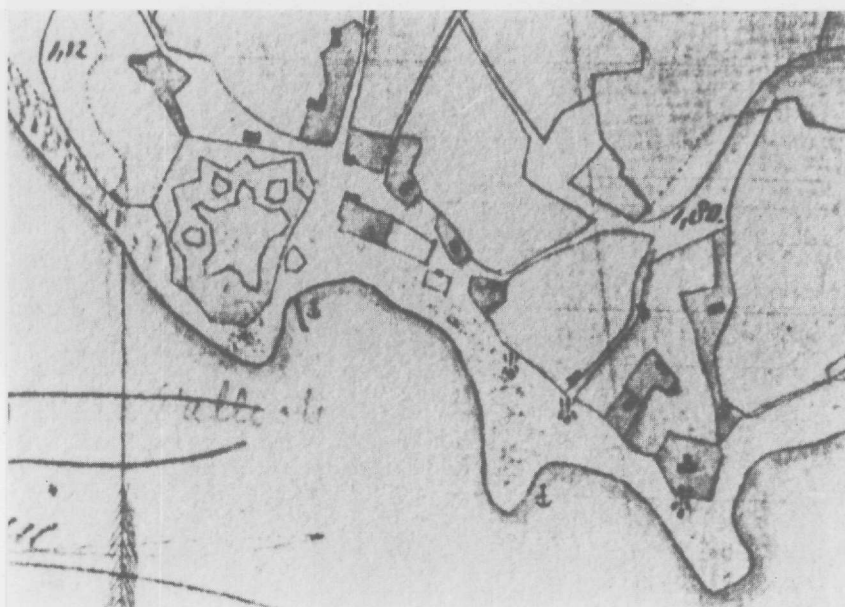
Sjöslaget vid Nargö den 13 maj 1790. Karta i Krigsarkivet, Stockholm.

Den danske kungen Erik Menved förbjöd år 1227 skogsavverkning på Nargön, då den höga skogen utgjorde ett viktigt sjömärke. Men så småningom skulle ön dessutom, där den låg som en nyckel till Revalbukten – som en påföljd av örlogsflottornas utveckling – få en strategisk och militär betydelse. På en karta i Kgl. Krigsarkivet i Stockholm från år 1700 finns byn uttridat på öns södra strand och i dess omedelbara närhet "Batterie" och "Wattnplatz". Utan någon som helst tvekan avsågs med denna vattenplats de tre brunnarna som låg i svackan mellan *Vallbärgenas* sydöstra och nordöstra spetsar, alldeles intill Smits och Lasos gamla nätkammare, där Leonhard Rosen senare hade sitt näthus.

De tre brunnarna hade en invändig fyrkantig skoning av bilat timmer, och var i min barndom till brädden vattenfyllda. Vi barn brukade roa oss med att fånga grodyngel och vattenskalbaggar i dem. Några tiotal meter från dessa brunnar låg i *Bis Hamnen* några vattensjuka timmerstockar i en avlång hög kullersten; resterna av en eller flera stenkistor, som utan tvekan en gång i tiden varit en pir, där man lagt till för att fylla på fartygens vattenföråd. Lämningarna av denna gamla pir var synliga ovan vattenytan och kända bland nargöborna under benämningen *Skansn*.

Således var Nargö en befäst plats redan under det svenska väldet, innan Reval förlorades till ryssarna år 1710. Segerherren, Peter den Store, litade emellertid – trots att han hade vunnit kriget – inte på svenskarna och beordrade befästningsarbeten omkring Reval. En av anledningarna var kanske, att svenska och engelska styrkor år 1720 landstigit på Nargö och bränt ner en av kronans byggnader?

Strax efter tsarens död år 1725 påbörjades byggandet av tre stjärnformiga jordskansar som hade till uppgift att försvara farlederna till Revals

Detalj av karta över Nargö, 1858, Historiska Arkivet, Tartu.

Obs. Mariakapellet vid stjärnskansen, ankarplatserna vid "Skansn" och bakom nästa udde, "Kiinskarel"; samt de 3 väderkvarnarna, den längst till höger på "Kvärnkarel".

hamn. Dessa låg i Miiduranna på Viimsihalvöns västra strand, på Lilla Kalholmen och på Nargö.

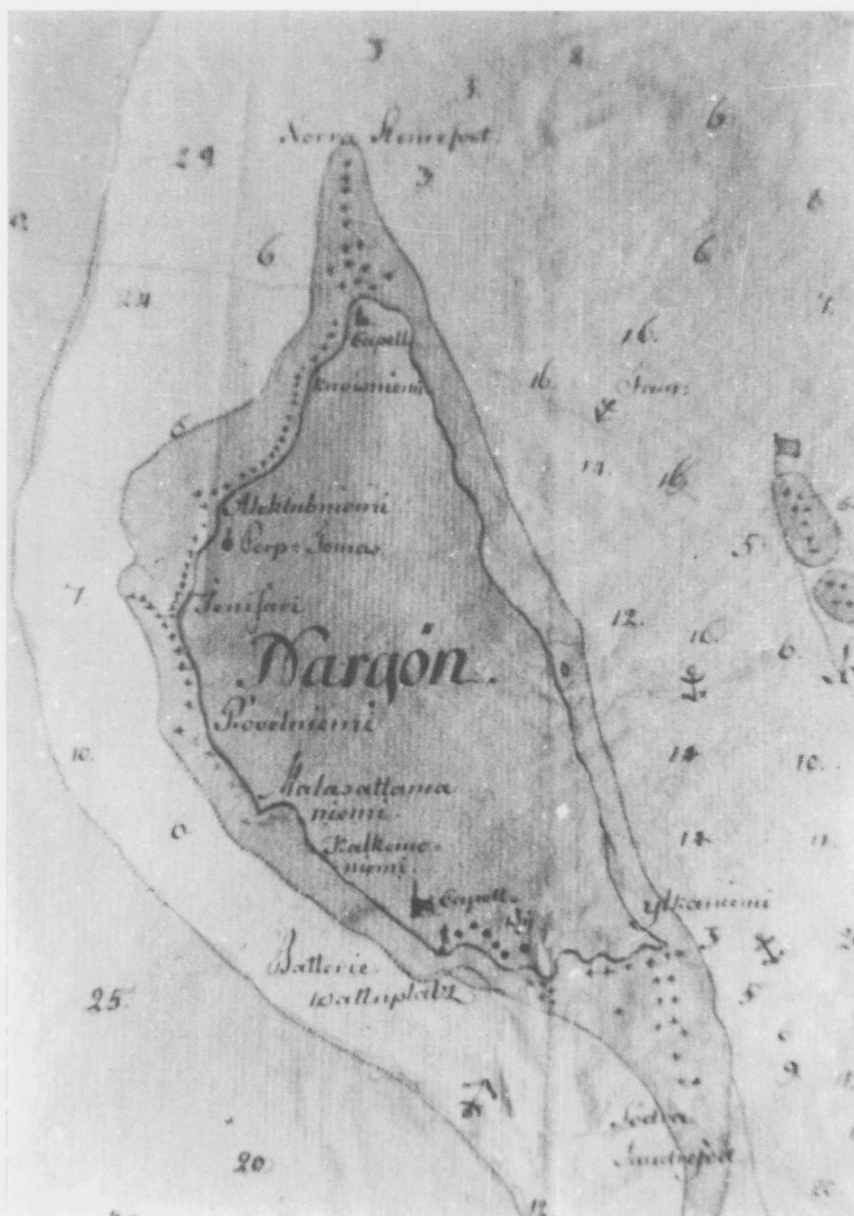
Den senare byggdes enligt ingenjör-general J.L.P. Luberaces projekt och under hans ledning och stod färdig 1727. Den kallades ursprungligen *Schanets iz 5 bastionah* – "Förskansning av 5 bastioner", senare *Schternschanets na Nargene* – "Stjärnskansen på Nargö". Fästningen på Nargö kompletterades år 1766 med ytterligare fästningsvallar och vallgravar. Det har ännu inte framkommit, vilken bestyckning fästningen hade, eller kanonernas räckvidd. Runda kulor och svartkrut användes vid denna tid, och de mynningsladdade kanonernas storlek angavs efter kulornas vikt i pund. Först senare började man klassifiera dem efter kanonrörets inre diameter i tum eller millimeter.

I samband med fästningsbygget evakuerades all civilbefolkning från Nargö år 1734. I mitten av 1700-talet koloniserades ön igen, huvudsakligen i avsikt att vakta den värdefulla skogen och för att kunna bistå kronans och andra skepp när så behövdes.

Den generation, som växte upp på Nargö under mellankrigstiden och som jag själv tillhör, fick aldrig tillfälle att på ort och ställe bedriva några historiska forskningar, tex för att klarlägga *Vallarnas* ursprung.

Man skulle kunna tänka sig, att någon av de lärare som under årens lopp verkade vid den lilla byskolan skulle ha varit intresserade av bygdekunskap och lokal historia och forskat i hävderna... Men så väl var det inte!

Vår kännedom förblev mycket vag även när det gällde relativt nyligen timade händelser: Tex det som hade

Detalj av sjökort från 1700 i Krigsarkivet, Stockholm.

Obs. Batterie och Wattenplatz, samt 2 Capell. De finska ändelserna '-niemi', '-sari' och '-sattama' tyder på att kartan gjorts av en finlandssvensk kartritare.

skett på ön under I Världskriget? De flesta av oss hade väl någon gång sett de söndersprängda betongbunkrarna på västsidan, men kanonerna och allt löst hade sedan länge förts bort. Vi fick, om vi ville, åka på kronans järnväg, och resa till stan från ångbåts-hamnen, men vad visste vi om deras tillkomst? Och de taggtrådsinhägnade områdena kring Fjärde och Femte batteriet på ön var och förblev okända, avspärrade, militära områden.

På en karta från 1775 i *Eesti Ajaloo Arhiiv* i Tartu finns 7 nargöbor namngivna och deras boplatser utmärkta. Där en av dem, Jürgen Matzsohn, senare hade sitt hem, (familjen Schmidts boplatser), står *Offizier-Haus*. Kan denna Jürgen, i folkmun känd som "Gamel-Jüri", anfader till famil-

jerna Schmidt och Rosen, (som enligt den muntliga traditionen invandrade från Borgå-trakten i Finland), ha varit fästningens kommandant?

Fästningen i *Ståorbien* på Nargö fick sitt elddop först den 12 maj år 1790, då den svenska flottan närmade sig Reval. A.W. Hupel, som beskrev händelsen underströk, att "även kustbatterierna sköt ordentligt". Påföljande dag anföll den svenska flottan, som bestod av 20 linjeskepp och 6 svåra och 3 lätta fregatter under ledning av storamiralen hertig Karl, en väsentligt underlägsen, under utrustning liggande rysk eskader på Revals redd. På grund av den hårda vinden var man tvungen att frångå den ursprungliga anfallsplanen och anfallet misslyckades fullständigt.

Detta ser emellertid ut att ha varit den enda gång då batteriet på Nargö varit "i elden". Det övergavs av sin besättning så snart den engelska flottan närmade sig Nargö under Krimkriget år 1853. Därigenom undgick civilbefolkningen att "hamna i skottlinjen" och kunde i stället ägna sig åt en tydligen lönsam handel med fienden.

Den 24 juni 1854 och under de närmast följande dagarna tände de inte särskilt välsedda fransmännen eld på skogen och skrämde de tillskyndande nargöborna som försökte släcka elden, med pistolskott. Elden släcktes först den 31 juni, då det började regna.

Engelsmännen å sin sida fällde mängder av skog som transporterades till England. I juli antände de också det ovan nämnda sjömärket – den flerhundraåriga furuskogen på *Konilabärgi*. Röken täckte de omgivande farvattnen från den 27 juli till den 6 augusti och nådde ända fram till Reval. Den 25 juni 1855 låg inalles 85 fientliga fartyg för ankar vid Nargö – en i sanning imponerande eskader!

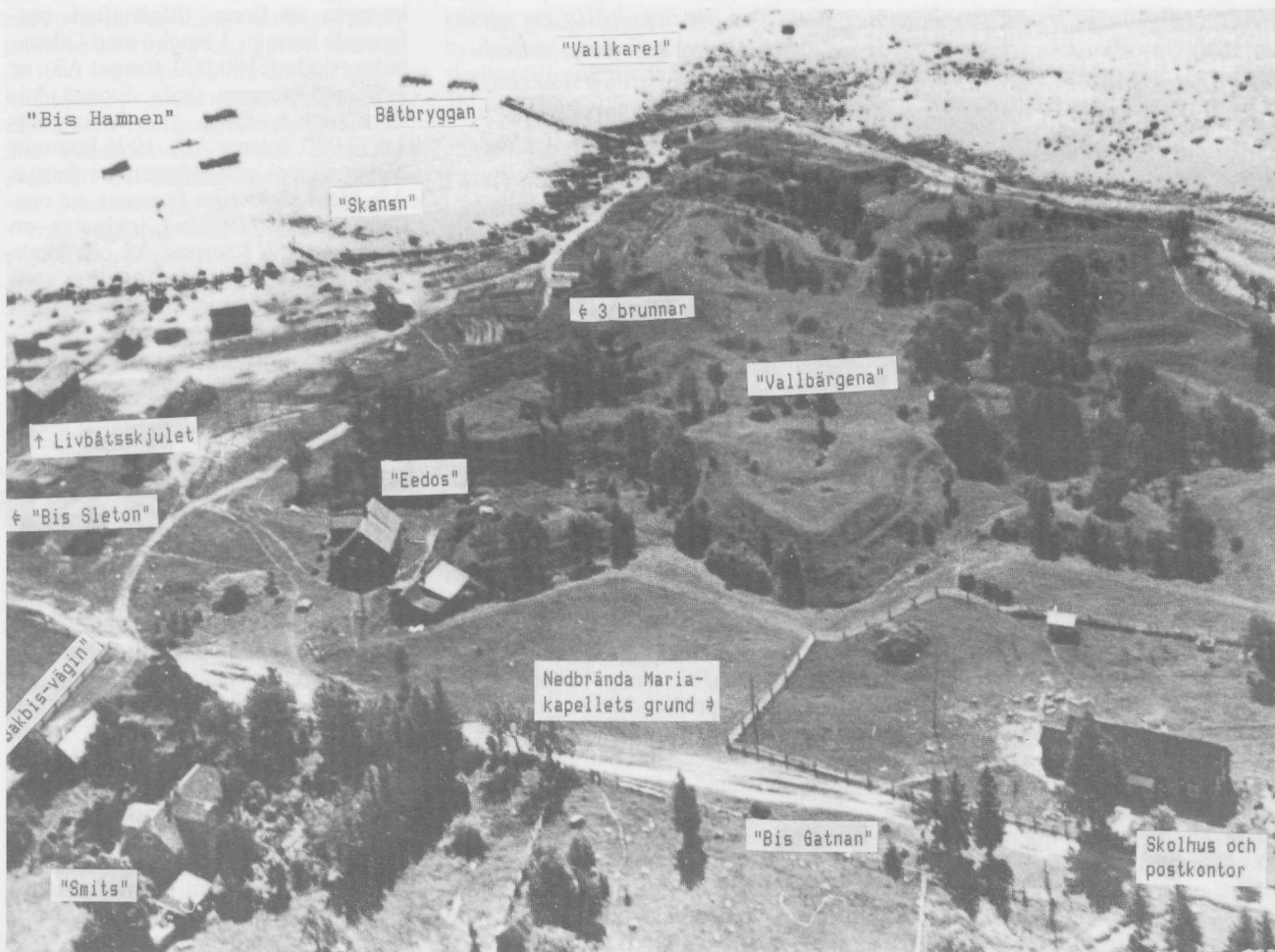
Så långt om Peter den Stores stjärnskans på Nargö, allmänt känd som *Vallana* eller *Vallbärgena*. Under min uppväxttid på Nargö kände ingen till dess ursprung. Gissningsvis framkastades vikingatiden eller medeltiden som tidpunkter för dess tillkomst. Ordet 'skans' i begreppet fästning hade förlorat sin betydelse och överförts som namn till resterna av stenpiren vid vattenplatsen.

Stjärnskansen på Lilla Kalholmen renoverades år 1834 men jämnades med marken av ryssarna själva under Krimkriget. Av fästningen i Viimsi finns heller inga spår kvar. *Vallbärgena* på Nargö var emellertid mycket väl bibehållna och torde ha stort historiskt värde. Hur liten vikt man i gångna tider fäste vid sådant, framgår av att de estniska militära myndigheterna år 1938 hade planer på att förvandla den gamla stjärnskansen till en falsk fästning för att därmed försöka lura eventuella fiender. Lyckligtvis stannade projektet på planeringsstadiet.

När Nargöborna efter evakueringen 1940 tilläts återvända till sin ö, fann de, att ryssarna installerat ett batteri med 3-tums luftvärnskanoner på *Vallbärgena*. De hade sedan, när de retirerade inför de tyska truppernas ankomst försökt spränga pjäserna och den tillhörande ammunitionen, men endast lyckats delvis. Vad de verkligen åstadkom, var att krossa fönster-rutorna på alla husen i närheten.

I dag är *Vallbärgena* helt övervuxna av skog, och den som inte känner till den gamla stjärnformade jordskansens existens, förblir i okunnighet om denna unika historiska sevärdhet som efter ett krigiskt förflutet nu sover sin törnrosasömn under den lummiga grönskan.

Man kan därför anta, att den gamla

fästningen fortfarande är i stort sett oskadd, och att den med små kostnader – genom att rensas från buskar och träd, skulle kunna återställas i sitt ursprungliga skick, fridlysas, och bli ett intressant utflyktsmål på den natursköna ön.

Under mitt besök på Nargö i maj 1993 upplystes jag av en av de fortfarande på Nargö kvarvarande ryska officerarna, att området – på grund av det stora antalet ormar som verkade trivas i backarna – numera var känt som *Zmejanaja gorá* – Ormberget! Och mycket riktigt! Kring ruinerna av mitt barndomshem såg jag, utan att behöva leta efter dem, inom en mycket kort tid tre stora feta snokar!

Uppgifterna i ovanstående och kommande artiklar om fästningsverken på Nargö är hämtade ur "NAISSAARE AJALOOST KUNI 1940, AASTANI" – Vana Tallinn II 1992, och "NAISSAARE VANEMAST KINDLUSELOOST", öhtuleht nr. 219, Tallinn 25.09.1992.

Författaren, historikern Heino Gustavson i Tallinn, har ägnat Nargö, dess topografi, ortnamn, och särskilt fästningsverken på ön, ett ingående studium, och välvilligt ställt sitt material till förfogande.

Heino Gustavsons uppgifter, som jag här och i följande artiklar återger i förkortad form, har gjort det möjligt att fylla i många vita fläckar i Nargös historia och vidga vår kunskap om vår barndoms ö.

"Vallbärgena" och "Bis Hamnen". Flygfoto omkr. 1938.

Obs. "Skansn" och de 3 brunnarnas läge som anges med Wattenplatz på sjökortet. Den ljusare sandstranden ovanför livbåtsskjulet anger igenslamningen av viken sedan 1700-talet. (Jfr. kartan från 1858).

Erik Schmidt i sin roddbåt framför "Skansn", augusti 1939.

Passagerare är Thea Tarius, numera fru Ivar Boman. (Ingen av oss kunde då ana, att hon skulle hamna i Portugal och jag i Spanien!)

Under någon tid framöver kommer Kustbon att innehålla en serie kartor över de estlandssvenska bygderna. Detta har flera anledningar. En sådan anledning är att Svenskestland inte är särskilt utförligt karterat och att där det finns kartor över svenskbygden, t.ex. i En bok om Estlands Svenskar band I, finns inte någon riktigt konsekvent ortnamnsfilosofi. Det gör att det inte är alldeles lätt att orientera sig i ortnamnsfloran idag. På de tryckta svenskbygdskartorna är en del namn på s.k. högsvenska (utan dialektala inslag), medan andra "bara" hade dialektala namn. I dagens Estland används ju huvudsakligen estniska ortnamn vilka, för svenskbygden del, även om många består av estniserade svenska ord, gör det hela än mer komplicerat.

Göran Hoppe

Den estlandssvenska kartan

En annan anledning till att Kustbon kommer att innehålla en kartserie över Estlands svenskbygder är att med ett stigande tidsavstånd från folkmajoritetens överflyttning och det faktum att många av estlandssvensk stam idag är födda i Sverige och inte längre talar dialekt, de gamla ortnamnen börjar falla i glömska. Det finns anledning att rekapitulera vad orterna heter på både högsvenska och på dialekt samt att ge en översättningsnyckel till de estniska och även de tyska namnen på herrgårdar och byar i dessas närhet. På herrgårdarna bodde ju fram till den estniska jordreformens genomförande på 1920-talet i allmänhet balttyska godsägare. I många fall, t.ex. på Rickuls och Lyckholms herrgårdar bodde de balttyska familjerna kvar fram till 1939. Det finns därför anledning att här inte bara ta upp översättningar mellan högsvenska, dialekt och estniska, inte minst eftersom det i den ganska omfattande litteraturen om Estland och dess svenskbygder på tyska, orter nämns med sina tyska namn.

Detta gäller då de bygder som huvudsakligen var bebodda av estlandssvenskar fram till andra världskriget. De svenskbygder, vars inbyggare tidigare försvunnit genom att de estniserats, flyttat bort eller dött ut under pest, krig eller hungersnöd, är i sammanhanget än mer problematiska. Vad är de korrekta dialektala benämningarna för de tidigare svenska byarna på Ösel, vid Virtsu eller på Kynö? I många fall kan vi inte ge något svar på den frågan idag. Trots det kommer kartserien också att omfatta äldre svenskbygder såsom områdena öster om Reval, runt Hapsal eller på Ösel.

Estlands svenskbygder var åtminstone i äldre tid tämligen isolerade från varandra. Med folkhögskolan i Birkas, med SOV, Kustbon och det utbyggda skolväsendet kom kontakterna mellan och kunskaperna om de olika svenskbygder att vidgas. Trots det kan nog

estlandssvensken i gemen än idag inte så värst mycket om andra svenskbygder än den hon/han stammar ifrån. Man kan därför som ett tredje skäl för kartseriens publicering se en önskan från tidskriftens sida om att bilda läsekretsen geografiskt beträffande hela Svenskestland och inte bara den egna hembygden.

Kartserien i Kustbon omfattar i stort sett enbart namn på byar och andra mindre bebyggelseenheter samt sådant som kyrkor och herrgårdar. Om man skulle ta med namn på annat också, vikar, sund, skär, åkrar och kul-lar skulle kartan i denna skala bli helt oläslig. Samtidigt är den typen av benämningar viktiga och i än högre grad än ortnamnen hotade av glömskan. I några byar och på några öar har de tidigare inbyggarna föredömligt dokumenterat en rik flora av benämningar. Med utgångspunkt i dessa karteringar och vad som kan komma fram via olika tidigare publikationer samt de förfrågningar som jag och andra har gjort eller kommer att göra hoppas jag att i ett nästa steg också kunna sammanställa en kartserie i större skala över inte bara bynamn utan också sådant som terrängord och namn på vikar, skär, åkrar och ängar. För ögonblicket nöjer vi oss dock med bygdekartorna och ortnamnen. På kartorna tar vi dessutom av utrymmeskäl bara upp namnen på högsvenska men till varje karta hör en översättningstabell mellan högsvenska, dialekt, estniska och i förekommande fall tyska.

För den som är intresserad av att redan nu fördjupa sig något ytterligare i svenskbygdernas geografi finns det från och med juni 1995 möjlighet via den färgkartserie Estlandssvenska bosättningsområden som med tillhörande texthäfte då kommer att börja säljas till förmån för uppbyggnaden av det estlandssvenska museet i Hapsal. Ur dessa kartor kan man få information om åtminstone en del namn utöver själva orterna, även om formatet är begränsat. I år kommer de tre första

kartorna att finnas tillgängliga, omfattande karta nr 1 Nuckö med Odensholm (skala 1:100.000, format A3), nr 2 Ormsö (samma skala, format A4) samt nr 3 Dagö (skala ungefär 1:150.000, format A3). 1996 kommer Neve, Vippal och Rågöarna i format A3. Hela kartserien kommer att omfatta ungefär 10 blad inklusive en översiktskarta i format A3 och skala 1:1.000.000. Mer information om dessa kartor kommer i sommar numret av Kustbon.

Källorna till bygdekartorna här i

Kustbon är dels de estniska topografiska kartorna från 1930-talets senare hälft, dels nutida småskaliga kartor. I kartorna återges i stora drag bebyggelsens omfång på 1930-talet. För att underlätta orienteringen har dock dagens vägnät i schematiserad form lagts in. För de tyska namnen har Baltisches Historisches Ortslexikon, Teil I (Wien 1985) anlitats. För svenska namn (dialektala och högsvenska) har utgångspunkten varit Edvin Lagmans uppsats i En bok om Estlands Svenskar, del II. Skrivsättet är dock här mycket förenklat jämfört med i den uppsatsen.

Vilka ortnamn skall man använda?

Idag råder en viss förvirring om vilka ortnamn som lämpligen används i olika sammanhang. I olika estlandssvenska publikationer talas det t.ex. omväxlande om Riguldi och Rickul, om Tallinn och Reval, om Haapsalu och Hapsal samt om Noarootsi kommun respektive Nuckö. Finns det något korrekt sätt att beteckna de olika orterna i Estland eller åtminstone några utgångspunkter för detta?

Man kan i sammanhanget dra några paralleller från Finland som har liknande förhållanden med ortnamn på flera språk. För en finlandssvensk vore det om inte en dödssynd så åtminstone ett ordentligt misstag att tala om Karjaa i stället för Karis, om Tammissaari i stället för Ekenäs eller om Perniö i stället för Bjärnä, detta oavsett om orterna i fråga är enspråkigt finska, tvåspråkigt finska eller tvåspråkigt svenska. Med den utgångspunkten borde alla estlandssvenskar (dvs med svenska som modersmål) använda de svenska namnen på alla orter i Estland när de talar eller skriver på svenska. Detta är dock inte helt enkelt eftersom många orter i Estland inte har något etablerat svenskt namn utan i allmänhet bara namn på estniska och tyska. I dessa fall har den estlandssvenska praxis växlats, i en del fall har det tyska nam-

net använts, i andra det estniska, ofta i modifierad form. Detta gäller utanför de rena svenskbygder där det självfallet finns svenska namn på alla orter, namn som rimligen bör användas av alla estlandssvenskar när de talar svenska. Beträffande lämpliga svenska benämningar på orter utanför svenskbygder skall vi återkomma i ett senare sammanhang.

Nu frågar sig någon: Men kan man använda dessa namn också om dagens Estland där knappast några svenskar finns kvar och där det mesta går på estniska? Självfallet! I detta samman-

hang bör vi beakta den estlandssvenska kulturautonomin som etablerades under den estniska frihetstiden och som innebar bl.a. rätt till undervisning på det egna språket och en hel del annat. Även om man från officiellt håll under slutet av 1930-talet sökte estnisera ortnamn och även t.ex. estlandssvenskars efternamn finns det ingen anledning att idag falla undan för sådant. För övrigt är inställningen på många håll i Estland lyckligtvis betydligt mer liberal idag än för 60 år sedan och dessutom är den svenska kulturautonomin återupprättad sedan ett par år. Det är alltså inte fel att på svenska tala om att man är född i Spithamn som ligger i dagens Nuckö kommun - kan man dessutom säga namnen på Nuckömål så är det så mycket bättre! Det är ju oftast det "riktiga" namnet medan den högsvenska versionen har tillkommit via t.ex. lantmätare, godsherrar, lärare eller besökande rikssvenskar.

Det är i flertalet fall så att de ursprungliga namnen på orter i Estlands svenskbygder är svenska medan de estniska kommit till senare när antingen det skett estnisk inflyttning till orterna i fråga eller när man ansett sig behöva estniska benämningar av något slags administrativa skäl. Endast i ett mindre antal fall kan ortnamnen i de centrala svenskbygder tänkas ha estniska rötter även om det i flera av dessa varit omdiskuterat. Det finns alltså anledning att känna stolthet över de svenska namnen och att söka bevara dem för framtiden. Därför är det inte heller fel att även på estniska (för de estlandssvenskar som också kan detta språk) tala om orter i svenskbygder med de svenska namnen - det är ju vad orterna ursprungligen heter. Odensholm borde t.ex. heta så på alla officiella estniska kartor lika väl som Birkas borde heta så och det kan ju finnas anledning att just av sådana skäl också när man talar estniska använda de svenska namnen. Just i Nuckö kommun kommer man under 1995 att

kunna glädja sig åt att de svenska bynamnen skall återkomma på vägs skyltar tillsammans med det estniska, åtminstone enligt kommunledningen.

Bosättningar i Nuckö socken.

I äldre tid (från medeltiden) var samtliga de gamla bosättningar vars namn ges i tabellen bebodda av svenskar respektive balttyska godsherrar. Med början under 1700-talet skedde en gradvis estnisering som vid andra världskrigets utbrott hade gått ganska långt på en del håll i socknen. Byar som Osterby, Persåker, Enby, Lill-Harga och Sutlep hade större eller mindre estnisktalande befolkningsgrupper medan man i Gutanas, Spithamn och Roslep knappast hörde estniska talas.

Anledningarna till att den svenska bygden delvis brutits upp var flera. På några håll (t.ex. Lill-Harga) hade

godsägaren helt sonika bytt ut de som besvärliga ansedda svenska bönderna mot mer stillsamma estniska från grannsocknen; på andra håll hade estniska bönder sannolikt kommit in i samband med att de tidigare landbondegårdarna hade sålts från godsens med början under 1870-talet; på ytterligare andra håll hade estnisktalande från andra håll i landet fått jordreformgårdar på 1920-talet och flyttat in i socknen till de särskilda jordreformbyar som etablerades på de tidigare godsens ägor (t.ex. i Pasklep - Asunike och Sideby, i Klottorp - Nygårds, på Byholm samt i Rickul - Norrby och Söderby).

Till detta kom en gradvis estnisering av den svenska befolkningen över tiden i de byar som låg i svenskbygden utkanter och där utbytet med omgivande estniska byar i form av umgänge och giftermål var större.

Karta över Nuckö socken. 1 km är ca 0,4 cm på kartan. Förkortningar: g = gård, hg = herrgård.

Sederna liksom den svenska dialekten i dessa trakter var också mer påverkade av det estniska än i de mer centralt svenska områdena. I tidigare svenska byar i den moderna tidens svenskbygds utkanter som Nyby och Ingby samt Derskog och Lilla Derskog talades det inte alls svenska på 1930-talet även om många inbyggare hade rent svenska efternamn och uppenbarligen kraftigt svenskt påbrå.

Några av dessa byar hade hamnat utanför Nuckö socken redan i äldre tid och finns därför inte med på kartan i detta nummer av Kustbon. De orter som låg i Nuckö socken har i tabellen behandlats på samma sätt, oavsett om de haft svensk eller estnisk folkmajoritet under 1930-talet. Jag har alltså mer sett till det historiska perspektivet i detta hänseende än till den faktiska situationen för 60 år sedan, eller idag.

Något om ortnamnens uttal

Nedan återges de på kartan angivna orternas namn på ett till fyra olika språk. När det gäller estniskan, tyskan och högsvenskan ställer väl inte uttalet till med alltför stora problem medan Nucköområdet är svårare att inordna i en gängse skriftspråksform - det var ju i huvudsak ett talat språk även om t.ex. i Kustbon en del estlandssvenskar givit dialekten en form av fonetiskt skriftspråk. Den som vill ha goda regler för det dialektala uttalet av ortnamnen hänvisas till Edvin Lagmans omfattande arbete i En bok om Estlands Svenskar band II. Här kan vi bara ge några förenklade principer. Sålunda uttalas k och g alltid hårt (om de uttalas alls) - som i katt - Källskon och gräs - Harga. L är ibland tjockt liksom i en del svenska dialekter - där så är fallet har l:et en punkt under sig i tabellen. I övrigt har vanliga bokstäver använts för att söka efterlikna uttalet så gott sig göra låter.

Det kan tänkas att äldre läsare av dessa rader inte riktigt känner igen uttalet av något namn. Det kan bero på flera saker. För det första kan namn uttalas olika av olika sagesmän. För det andra skiljer sig dialekten åt mellan Rickul, Nuckölandet och Sutlep för att inte säga mellan de enskilda byarna. För det tredje kan tabellen helt enkelt innehålla fel. Jag är tacksam för eventuella påpekanden därvidlag liksom om från tabellen avvikande uttal av orters namn för att vi till nästa gång skall kunna rätta till och komplettera.

Översättningstabell för ortnamn i Nuckö socken.

Högsvenska	Nuckösmål	Estniska	Tyska
Bastubacken	Bastaback	Saunamägi	-
Bergsby	Berspe	Tukse	-
Birkas	Bärkjäs	Pürksi	Dorf Birkas
Birkas herrgård	Bärkjäs-hove	Pürksi mõis	Hof Birkas
Byn (Odensholm)	Bien	-	-
Bysholm	Bisoļm	Vööla asundus	Bysholm
Bysholms herrgård	Bisoļm-hove	Vööla mõis	Hof Bysholm
Derhamn (1)	Deramb	Dirhami	-
Derskog	Derskon	Metsküla	-
Lilla Derskog	Lihl Derskon	Klaanemaa	-
Dirslätt (2)	Dihlet	Aulepa	Dorf Dirslet
Dirslätts herrgård	Dihlet-hove	Aulepa mõis	Hof Dirslet / Haudlep
Dirslätts mjölnarg.	Menarsa	Möldri	-
Enby	Eimbe	Eimbe	Enbö
Fagerkull	Farkla	Varkla	-
Gambyn	Gamben	Vanaküla	Gamlaby
Grankullen	Greinkol	Krenküla	-
Grässved	Gräsve	Gräsve	-
Gutanäs (3)	Gudanes	Kudani	Kudanes
Stor-Harga	Stor-Harga	Hara	-
Lill-Harga	Lihl-Harga	Vööla küla	Klein Harja
Haversved	Havorsve	Haversvi	-
Holmen	Holmsa	Saare	-
Hosby (4)	Hosbi	Hospi	Hosby
Högbring	Höbring	Höbringi	Höbring
Jesu kapell	Kaple	-	-
	Karjasa	Karjatse	-
Nuckö Klockargård	Kästarsa	Köstri	Nuckö Küsterhof
Klottorp	Kļotap	Suur Nõmmküla	Dorf Nömmküll
Klottorps herrgård	Kļotap-hove	Nõmmküla mõis	Hof Nömmküll
Klottorp mjölnarg.	Menarsa	Mustjõe	-
Klottorp Nygårds	Asoniks-bien	Nõmmküla asund.	-
Kolanäs	Kolanas	Kulani	-
Kolsved	Kålsve	Kolsve	-
Källskog	Källskon	Piiometsa	-
Lukslaggen	Luks-lagge	Luksküla	-
Lyckholms herrg.	Likes-holms-hove	Saare mõis	Hof Lückholm
Norrby	Nårby	Norrbi	-
Nuckö kyrka	Noka kärkja	Noarootsi kirik	Nuckö Kirche
Nuckö prästgård	Noka prästgårdn	Noarootsi kirikumõis	Nuckö Pfarrhof
-	Nabban	-	-
Näset	Nässä	Nessi	-
Näsudden	Näsudda	Tahunina	-
Paj	Pai	Pai	-
Pasklep	Pashkop	Paslepa	Dorf Paschlep
Paskleps herrgård	Pashkop-hove	Paslepa mõis	Hof Paschlep
	Pashkop Asonike	Paslepa Asundus	-
Persåker	Persokull	Väike Nõmmküla	-
Prosta	Prosta	Prosta	-
Ramsholm (5)	Ramsa	Ramsholmi	-
Rickul	Rikol	Riguldi	Dorf Rickholz
Rickul herrgård	Rikol-hove	Riguldi mõis	Hof Rickholz
Roslep	Rohlop	Roslepa	-
Rosleps kapell	Rohlop-kaple	Roslepa kabel	-
Rosta	Rosta	Roosta	-
Sideby	Sidebi	Sidebi	-
Skotanäs	Skätanes	Tahu küla	Schottanäs
Skotanäs herrgård	Skätanes-hove	Tahu mõis	Hof Schottanäs
Skutback	Skotbacksa	Kutsback	-
Spithamn	Spitam	Põõsaspea	-
Stenkullen	Steinkol	Kivimäe	-
Sutlep	Sutlop	Sutlepa	Sutlep
Sutleps herrgård	Sutlop-hove	Sutlepa mõis	Hof Sutlep
Sutleps kapell	Sutlop-kaple	Sutlepa kabel	-
	Sutlop Asonike	Sutlepa asundus	-
Söderby	Söderby	Söderbi	-
-	-	Viiandi	-
Ärtsved	Ätsve	-	-
Ölbäck	Äl-bäcken	Ölbiku	-
Österby	Eistorbi	Eistrepa	-

Noter:1: Derhamn skulle på högsvenska också kunna kallas Degerhamn (storhamn)

2: Dirslätt skulle på samma sätt kunna kallas Deger- eller Digerslätt.

3: Gutanas stavas hos en del författare Guttanäs på högsvenska.

4: Hosby bör förmodligen skrivas Hovsby på högsvenska (=herrgårdsbyn)

5: Ramsholm - ön eller halvön heter på dialekt Ramsn medan själva bosättningen blir Ramsa.

”Nu Odensholmens fyr man åter tändes”

Georg von Wendt i Svensk-Estland.

*Dubbeldoktorn
Georg von Wendt
i Åbo hamn 1922.
Åbo akademis
bildsamlingar.*

Georg von Wendt (1876-1954) var en mångsidig människa. Han var dubbeldoktor: först blev han med. och kirurgie dr i Helsingfors 1905 och tre år senare blev han fil.dr i Leipzig. I den första doktorsavhandlingen behandlade han äggvite- och saltämnesomsättningen hos människan, i den andra doktorsavhandlingen, också den på tyska, salttillsättnings inverkan på mjölk. År 1910 blev han professor i husdjurslära vid Helsingfors universitet.

Georg von Wendt blev en internationellt känd näringsfysiolog och detta ledde honom in på vår föda: redan för 70 år sedan föreläste och skrev Georg von Wendt böcker om det som är högsta mode i dagens Sverige: ”Vitamin-grupperna och deras näringsfysiologiska betydelse” (1926), ”Vårt bröd, dess fel och förbättrande” (1927), ”Råkost och råinläggning” (1933), ”Växtriket vår hälsokälla” (1937), ”Kost och kultur. En bok om föda, hälsa och motståndskraft” (1936). Han skrev också om husdjur och pälsdjur.

Men dessutom sysslade han med rundradioverksamhet; han var en av de första i Finland härvidlag, han utövade färgfotografering, bilism, trafikskydd- och andelsverksamhet. Han var politiskt verksam i stadsfullmäktige och riksdag. Han komponerade pianomusik och sånger.

År 1922 seglade denne mångfres-tare samt Ernst Estlander, skeppare, över till det svenska Estland. Där tog han ett antal fotografier. Han sammanställde sina intryck från Aiboland i en broschyr, illustrerad med foton, och gav sig sedan ut på en föredragsturné i det svenska Finland. Inkomsterna från denna turné, bl.a. såldes broschyren till ett ”Minimipris 3 Fmk”, gick till Birkas folkhögskola.

Denna broschyr ”Bilder från Estlands Svenskbygder” är ett sällsynt tryck. Häftet inleds med denna förklaring:

”Detta lilla häftes tjugo bilder äro valda från en sommarresas rika bildskörd, vars huvuddel framföres i ett ljusbildsföredrag skildrande estlandssvenskarnas liv och sekellånga kamp för rätten till sin jord i hemlandet.

Med stor generositet har Frenckellska tryckeriet ställt häftet kostnadsfritt till undert:s förfogande, varför försäljningssumman oavkortad kan tillfalla det estlandssvenska folkbildningsarbetet, närmast Birkas folkhögskola på Nuckö.

Häftet kostar 3 mark, men detta är minimipriset. Kanske flere åhörare av föredragen därutöver vilja offra en skärv åt »dessa glömda, fjärran fränder» i vilkas land Finlands mark har nästan lika högt värde som Sveriges krona hos oss.

Helsingfors i nov. 1922.

Georg von Wendt.”

Sedan följer de estlandssvenska regionerna i tur och ordning. Först behandlas

”RÅGÖARNA.

I Rågövikén, några kilometer väster om Baltisport, ligger Lilla Rågö och skild från denna genom ett sund ännu västligare Stora Rågö. Omkring 400 svenskar bo på dessa öar, som äro ungefär lika stora, med en längd av c:a 5,5 och en bredd av c:a 2,3 kilometer.

Rågöarna hava tidigare lytt under Padis kloster, numera gör estniska staten anspråk på dem. »Aibofolke», som Rågöborna kallas — ett namn, som småningom överflyttats på hela det estlandssvenska folket — har med största seghet försvarat rätten till sin jord, men ännu är segerns dag icke inne och rätten oomtvistlig.”

Sidan med Rågöarna illustreras av följande foton: ”Folkskolan på Lilla Rågö”, ”En bondgård på Lilla Rågö” och ”Egaren av Påvals hemman på Lilla Rågö, gubben Österberg”. Följande sida upptas av

”ODENSHOLM

Nära en mil utanför Estlands nordvästspets ligger Odensholm. Den är knappast 2 kilometer bred och något mer än 4 lång. Sedan gammalt finnas där 7 hemman. Sydspetsen har öns hamnplats. Hamnen är god för mindre farkoster, men inloppet svårt. Odensholm lydde under godset Neuenhof. Också på dess karga jord gör estniska staten anspråk. På ön bo c:a 80 svenskar av

reslig germansk typ.

Dess nu nyligen åter tända fyr är en av Östersjöns starkaste.”

Odensholmssidan illustreras av foton av: ”Odensholms hamn med inseglingsmärket, som bör hållas ens med fyren”, ”Odensholmare på stugtakets utkik” och ”Folkskolan, byggd med Riksföreningens bistånd”.

Sedan följer

”WORMSÖ — ORMSÖ.

Wormsö är den största estlandssvenska ön. Dess längd är c:a 16 kilometer och bredd c:a 9. Svenskarnas antal på ön är ej fullt 3,000. Byanamen Saxby, Kerslätt och Borby (Borgeby) sammanhånga med traditionen om öns bebyggande från svenska Nyland. Magnushofs gods — vars huvudbyggnad skövlats av bolsjevikerna — egdes länge av familjen Stackelberg och omfattade nästan hela ön. Estländska staten gör också anspråk på denna ös jord.”

Här ser vi bilder av: ”Magnushofs huvudbyggnad”, ”Hullo folkskola på Wormsö”, ”Gravgården med hjulkorsen” och ”Johan Vaksams rökstuga på Wormsö”.

På nästa sida ser vi hur ”Wormsö-kvinna plöjer med årderplog den steniga åkern” och hur ”Wormsökvinnor återvända från skogsarbete under strumpstickning” (sittande i en hästdragen fyrhjulig kärva).

Häftet avslutas med Runö, som får hela tre sidor:

”RUNÖ

ligger 50 kilometer från närmaste land, 70 kilometer från närmaste stad, Arensburg på Ösel och 100 kilometer från Riga. Ön är drygt 5 kilometer lång samt c:a 3 kilometer bred. Där bo 270 svenskar, vilka tala ett åldrigt tungomål och bibehållit sina seder oförändrade från svenska tiden på 1600-talet.

Nu Odensholmens fyr man åter tänder.

Nu Odensholmens fyr man åter tänder,
När kvällen mörknar över stenig strand,
Dess klara blixtn till svenska Nyland sänder
En ljusets hälsning ifrån Aiboland.

Hur fattiga, hur karga dessa stränder,
Där svenska bönder sedan sekler stred
Om torvan, vilken årderploget vänder,
Om havet, där de sänka näten ned.

Du finlandssvensk, giv du med fulla händer
Av allt det goda, som dig ödet skänkt!
Giv bort åt dessa glömda, fjärran fränder,
Vad bäst och skönast du i svenskhet tänkt!

På ön finnas 27 hela hemman, ett vart med föreskrivet antal husdjur. Totalantalet husdjur på ön överstiger 3,000.

Runö folket går klätt i nationaldräkter, vilkas färgprakt vid högtider söker sin like. På öns östliga värdefulla skogsområde gör den estniska staten anspråk."

Runöbilderna är hela sju och en av dem visar den segelbåt som professor von Wendt hade kommit dit med: "Runöflickor ombord på prof. Estlanders "Fortuna". Det var fråga om professorn i rättshistoria i Helsingfors Ernst Estlander, som hade deltagit i det passiva motståndet under Finlands självständighetskamp och därför 1904 utvisats ur landet. Han hade då vistats i Novgorod. Estlanders specialintresse var segling och han hade deltagit i segelregattor i England, Frankrike och Tyskland.

Vidare såg man i broschyren: "Runöflicka i högtidsdräkt", "Runö gamla kyrka där "landskapet" sammanträdde", med följande förklaring: "Runö gamla kyrka är uppförd år 1644. Den nya kyrkan invigdes kort före [första] världskriget". "Sveriges ärkebiskop Nathan Söderblom viger ett brudpar i Runö nya kyrka" ses på en bild, med åtföljande två bilder: "T.v.: Bruden i mitten, närmast på vardera sidan brudmödrar, så brudjungfrur och sist brudledare" och "T.h. Brudgum med bjudare."

Häftet avslutas med en bild av "Fånghuset på Runö där ingen behövt dväljas mer än ett dygn".

Ernst Estlanders och Georg von Wendts sommarfärd till Estlands svenskbygder skildrades också av von Wendt i en artikel i Hufvudstadsbladet (Helsingfors), under rubriken "Århundradens svensketskamp". Allsvensk Samling, Riksföreningens för svenskhetens bevarande i utlandet, återger ett avsnitt av artikeln (AS 9:76, 1922 s. 2). Det var sålunda Georg von

Wendts svenskhetsspatos, manifesterat i hans politiska verksamhet kommunalt och rikspolitiskt inom Svenska Folkpartiet i Finland, finlandssvenskarnas borgerliga politiska parti, som även hade varit grunden för von Wendts estlandsresa.

Ajn fåfenda hos-rajs

"Om man vild språk mä en,
så sköld man färst be en,
vild man her fri-love
så mot man te hove."

Ätsve Mats

Hos-härre bruka vara strångor å far-
tor mot bondfälke. He fick nö no vara
eitt vålde viftet ärand om man sköld
töras gå te jutts mä baron sålvor.

Tinis Joan had eitt tole viftet ärand.
Han had rår te gå sta å gift se mä Dita
å färe he tarva en gå å be om fri-love.
Bara han had inganti fårr vare e hos
huraa å vist änt huss man tär sköld
oppfer se. Kanske Kristov, grannpåk-
ken som had tjana opa hove, könd
geva goa rå?

I estlandsresan visar von Wendt verklig kärlek och tillgivenhet till estlandssvenskarna. Det kommer i synnerhet fram i den dikt, som inleder ovannämnda broschyr, en av von Wendt själv författad dikt – det hörde till färdigheterna inom det finlandssvenska borgerskapet ändå från 1800-talet att kunna skriva passabel dikt, inte bara i gästböcker utan om möjligt i andra, mer krävande sammanhang. Festdikter till sångfester anförtroddes i allmänhet erkända diktare, men även begåvade amatörer kunde få förtroendet att skriva festdikt.

Här skall vi då sluta med Georg von Wendts hyllning till Svensk-Estland, en dikt, som redaktionskommittén även tog med i antologien över estlandssvensk dikt "Speglar i minnenas hus" 1990. Medge att professorn i husdjurslära var en begåvad amatörpoet!

Hela häftet "Bilder från Estlands Svenskbygder" pryds på titelsidan av ett foto av "Jesu kapell" på Odensholm. Därunder står med stora bokstäver: "Detta häfte säljes till förmån för estlandssvenskarnas folkhögskola på Birkas, Nuckö".

Stig Appelgren

Kristov, som var en storan skälm å spas-gärrar, had ingeting mot e te hälp Joan te få sina bru. "Tå dö komor in opa barons kantsalei", sa en, "ska dö koma e hoare te håld tonga rät e mun å bli ståandor opa gålvhatta. Gär dö änt såss, vajt dor ingen håla som kan ske, härrn å änt te lajke mä."

Joan folgd Kristovs råde. Tå en kam in opa kantsalei stajv en opa matta som lo inafäre triskoln – å sa ingeting. Baron som satt bakom skrivborde å blanstra en noa papparer, skoå ätterst opp å ravla: "Håla vill dö?" Joan blaj så åsketa gärm he än en spratt mä boa fota te liks (jämfota) te framets opa ajn ara gålvhatt som var utbrajd just frafäre skrivborde. Å åtor blaj en ståandor – stilledor som än dumb.

"Håla vill dö", ravla baron nianste, å nö allt som en hårka. Baket än skre fick Joan ätterst ör se: "Kära härrn, ja vill gå ut!"

Elmar Nyman

P.S. Te skriv hop hisa lihll jutta opa nokamål ha ja have goa hälp från Ätsve Mats lajken "Trälldomstien". Bara gättna ha ja mä have främ ajn tokata berättelse främ Albert Engström. Ja hopas än da boor ära e sa himmoln. Ätsve Mats ha säkort fäe än goan ri-ajke, blackor håldor reor, å Albert har opproka arbet te mål å all ni ansiftena som bara bli maer å maer färe hätes da.

E.N.

ÅRSBERÄTTELSE

1994

över verksamheten inom
Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner
(SOV)

Per den 31 december 1994 hade föreningen 830 medlemmar
som erlagt sin medlemsavgift.

DÄRTILL KOMMER FÖLJANDE HEDERSMEDLEMMAR:

Viktor Aman (1982)	Inga Bergholtz (1985)
Edvin Lagman (1982)	Brigitta Lorentz (1990)
Elmar Nyman (1982)	Thomas Lorentz (1990)
Maria Broman (1982)	Ingeborg Andersen (1994)
Hugo Mickelin (1982)	

STYRELSEN HAR UNDER ÅRET HAFT FÖLJANDE SAMMANSÄTTNING:

		<i>Vald till</i>
Ordförande	Sven Salin	1995
Vice ordförande	Olle Lindström	1996
Kassör	Bertil Westerman	1995
Sekreterare	Margit Rosen Norlin	1997
Sammanställande i arkivgruppen	Bertil Björk	1995
Sammanställande i bygderådet	Linda Stahlman	1996
Sammanställande i organisationsgruppen	Herbert Stahl	1997
Suppleanter	Agneta Klitter	1997
	Ingrid Karlsson	1997

Styrelsen har till sig adjungerat Jörgen Hedman och
Monica Ahlström eller någon annan representant från SONG:s styrelse.
Styrelsen har under året haft 10 protokollförda sammanträden.

REVISORER

Föreningens revisorer har varit John Engdahl och Roger Brun. Lars Sarberg har varit revisorssuppleant.

VALBEREDNING

Valberedningen har bestått av Benita Beckman (sammankallande), Helga Hellman och Lars Bäckman.

ARKIVGRUPPEN

Ledamöter i arkivgruppen har under 1994 varit Elvine Smedberg, Hjalmar Stenberg, Herman Treiberg, Sven Svärd och Bertil Björk. Ingeborg Opstad har också aktivt deltagit i arbetet.

Arkivgruppen har, liksom tidigare år, träffats på onsdagarna. Gruppen har då i huvudsak arbetat med registrering av inkommet material, utlåning från arkivet, vård av dokumentinsamlingarna, bruksföremål, textilier m.m.

7 protokollförda möten har hållits under året.

Arkivgruppen har aktivt arbetat vid SOV:s olika evenemang, samt hjälpt hembygdsföreningarna med material till flera utställningar under minnesåret.

Arkivgruppen har även fått i uppdrag att sammanställa de videofilmer om estlandssvenskarna som estniska reklam-TV filmat. Översättning till svenska pågår.

Under vintern 1995 har vi ordnat "Temakvällar" för de olika bygderna.

BYGDERÅDET

Ett sammanträde har hållits under året. Representanter från hembygdsföreningarna var inbjudna tillsammans med två ledamöter från SOV:s styrelse och några av de ordinarie ledamöterna från bygderådet. Beslut har tagits, att SOV och hembygdsföreningarna gemensamt arbetar för bygderådet.

Ny instruktion och organisation har upprättats och fastställts. Två ledamöter har avgått, nya har tillkommit från hembygdsföreningarna.

Under året har vi fått mottaga intressant material, bl a en ypperligt fin brevsamling från åren 1924-1940, i Estlands svenskbygd.

ORGANISATIONSGRUPPEN

Organisationsgruppen har, med Herbert Stahl som samordnare, under året ansvarat för Birkaselevernas studiebesök i Sverige under tiden 29 april till 19 maj, samt ordnat lokal och program för årsmötet den 16 april i Eesti Maja. För övrigt har gruppen varit med vid planeringen av Minneshögtiden på Skansen och Familjefesten på Lantis.

PR, INFO OCH BOKFÖRSÄLJNING

Symbolen för minnesåret "Estlandssvenskarna i Sverige 50 år" utnyttjades väl under hela året. Uppskattning rönt även det diplom som delades ut till de medverkande.

Vår broschyr "Estlandssvensk litteratur" har uppdaterats och skickats ut som bilaga till Kustbon samt delats ut vid publika evenemang under minnesåret. Även värnningssoldaternas "Bli medlem bland estlandssvenskarna" trycktes om.

SOV deltog i en "Baltisk kulturmandag" den 30 maj på Stadsteatern i Stockholm initierad av Karin Raiend m fl i Esternas Representation. Vi bidrog med bokbord. Arkivgruppen packade och fraktade. Agneta Klitter m fl sålde. Från scenen presenterade Jörgen Hedman dagösvenskarna, därefter signerade och sålde han sin bok Gammalsvenskby. SONG:s medlem Annika Hamberg i folkdräkt assisterade.

Bokförsäljning ordnades dessutom på Rickul/Nuckö hembygdsförenings årsmöte den 23 april i Blåsut, på SONG:s 10 årskalas den 4 juni i Kungsängen, på Skansen vid Bollnästorget den 27 augusti samt på Lantis den 3 december. SOV delade monter med Sverigekontakt på mässan Bok- och Bibliotek i Göteborg 27-30 oktober. Agneta Klitter och Sven Svärd delade på det praktiska arbetet. Dessutom bidrog Sven Salin genom att tala på Speakers corner under rubriken "Hem till Sverige".

FÖRENINGENS TIDSKRIFT KUSTBON

Tidskriften har under minnesåret utkommit med fyra nummer och fullbordade härmed sin 51:a årgång i Sverige. Redaktör har Agneta Klitter varit. Thomas Lorentz och Bertil Westerman var redaktionsråd i nr 1 och 2. Ett välbesökt planeringsmöte angående Kustbons framtid hölls den 17 oktober. Antalet prenumeranter per den 31 december var 1.582.

SOV:s OCH KUSTBONS EXPEDITION

Expeditionen har under alla helgfria veckor, hållit öppet måndag till torsdag. Telefon- och besöksstid samma dagar kl 9.00 - 14.00. Hela juli månad hölls semesterstängt.

Margareta Hammerman tillträdde sin tjänst på expeditionen den 1 oktober då Linda Stahlmans vikariat upphörde.

Expeditionen har under året, glädjande nog, utnyttjats maximalt av olika grupper för sammanträden, förberedande arbete för minnesåret, sångkören, släktforskning m.m.

HANS OCH LYDIA PÖHLS MINNESFOND

Fondens kapital, som förvaltas av SOV, framgår av balansräkningen.

Arrangemang under året

ÅRSMÖTE

SOV höll sitt årsmöte den 16 april i Eesti Maja. Ett 60-tal medlemmar hade hörsammat kallelsen till årsmötet.

På programmet stod - förutom årsmötetsförhandlingar enligt stadgarna - överlämnandet av ett stipendium till Ain Sarv och musikunderhållning av Martina, Hjalmar och Endel Enggrön.

Programmet avslutades med en parentation över under året bortgångna medlemmar.

BIRKASELEVERNAS STUDIEBESÖK I SVERIGE

29 elever och 3 lärare från Birkas gymnasium i Estland anlände den 29 april och stannade till den 19 maj. Herbert Stahl hade föreberett programmet och ansvarade för studiebesöken. Undervisning i svenska skedde på KomVux i Tullinge. Inkvarteringen hade Herbert Stahl ordnat i familjer i Stockholm och närliggande kommuner. Anslaget från SIDA täckte 80% av kostnaderna.

HEMBYGDSDAGEN PÅ SKANSEN

Den traditionsenliga hembygdsgdagen firades som en Minneshögtid den 27 augusti på Skansen i Stockholm. Festligheterna inleddes på Solliden med att Gunnar Nyman läste en prolog av Sven Ahlström och därefter fortsatte programmet med bl a välkomstord av Hans Alfredson, sång av Björn Asker, tal av kultur- och invandrarminister Birgit Friggebo, körsång, folkdansuppvisning och hälsningar. Programmet avslutades med att vi gemensamt sjöng "Modersmålets sång".

Under eftermiddagen fanns olika aktiviteter runt Bollnästorget med bl a musik, dans och hantverk. Även bokförsäljning och avsmakning av maträtter hade ordnats av frivilliga medlemmar.

Dagen avslutades med en musikgudstjänst i Seglora kyrka.

KYRKODAGEN

Årets kyrkodag firades den 22 oktober i Immanuelskyrkan. Gudstjänsten som leddes av Elisabeth Hedfors, var välbesökt och präglades av Estoniakatastrofen. I övrigt medverkade bl a biskop Henrik Svenungsson och församlingsförestandare Åke Hedström

Kollekt upptogs för S:t Mikael's församling i Tallinn.

Efter gudstjänsten samlades gudstjänstbesökarna vid kafébordet på "Kyrktorget" och hörde estlandssvenskare berätta om strapatsrika överresor till Sverige under krigsåren.

FAMILJEFEST PÅ LANTIS

Minnesåret avslutades med midvinterfest på Restaurang Lantis i Frescati den 3 december. SONG arrangerade. Julbord och underhållning i form av Stockholms gosskör, SONG-kören, Rågö och Ormsö danslag samt dans kring granen till musik av Bertil Adolfsson. Julbocken kom. Arnold Lindgren kåserade om julen. Fototävling, fotoutställning och lotterier. Ett välbesökt arrangemang för alla generationer. Kvällen avslutades med allmän dans till musik av Rågöbornas spelmän. Denna familjefest ersatte även den årliga funktionärsträffen.

SEMINARIER

Under året har tre estlandssvenska seminarier anordnats av docent Göran Hoppe, Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet.

Föredragshållare har varit adjunkt Jörgen Hedman och professor Torkel Jansson över ämnet historisk forskning om Estlands svenskar, docent Göran Hoppe om geografisk och historisk forskning i svenskbygdens utveckling samt docent Edvin Lagman om språkvetenskaplig forskning om estlandssvenska dialekter.

SAMARBETE MELLAN SOV OCH HEMBYGDSFÖRENINGARNA

Samarbetet mellan SOV och hembygdsföreningarna har under året varit intensivt. Hembygdsföreningarna har mycket aktivt medverkat i planeringen och genomförandet av hembygdsdagen på Skansen. De har också tillsammans med SESK haft det huvudsakliga ansvaret för planeringen och genomförandet av aktiviteterna i Estland under minnesåret, framför allt midsommarfirandet och Ormsödagarna. Arbetet med att följa tillämpningen av jordreforms-lagen och återlämnandet av gårdar och annan egendom har fortsatt, liksom arbetet i de små öarnas parlament.

SAMARBETET MELLAN SOV OCH SONG

Även SONG har aktivt medverkat i planeringen och genomförandet av hembygdsdagen på Skansen. SONG har haft det huvudsakliga ansvaret för familjefesten på Lantis i samarbete med SOV:s styrelse. SONG har medverkat i en rad aktiviteter under minnesåret och varit representerad vid SOV:s styrelsemöten.

SAMARBETE MELLAN SOV OCH ESTERNAS ORGANISATIONER

På grund av att esterna och estlandssvenskarna gemensamt firade femtioårsminnet av avresan från Estland och ankomsten till Sverige under 1994 har samarbetet mellan de båda folkgrupperna intensifierats under året. Esternas organisationer var representerade vid vår hembygdsdag på Skansen och SOV deltog aktivt i planeringen och genomförandet av minneshögtiden i Konserthuset. Dessutom samarbetade esterna och estlandssvenskarna i den stiftelse som hade till uppgift att samla in pengar till och resa ett minnesmonument som tack till svenska folket för mottagandet i Sverige, "Frihetens Port". Samarbetet fortsätter också vid planeringen av ESTIVAL 95 och ESTO 96.

SAMARBETE MELLAN SOV OCH SESK

Samarbetet mellan de båda kulturföreningarna har under 1994 skett i många olika former. Vi har deltagit i och medverkat vid varandras årsmöten och kulturella aktiviteter, inte minst minnesårsfirandet. SOV har särskilt engagerat sig i Nuckö gymnasium, Paskleps Lantbruk och Folkhögskola och muséifrågan i Hapsal. Ett hus i Hapsals hamn har under året ställts till förfogande för estlandssvenskarnas museum och en expedition och vissa samlingar har kunnat flyttas in i övervåningen. Renoveringen av huset har påbörjats.

STIFTELSEN S:T MIKAELSKYRKANS I TALLINN KYRKOFOND

Stiftelsen har under året fortsatt att samla in pengar till restaureringen av S:t Mikael's kyrka, bland annat genom kollekten vid Kyrkodagen. Stiftelsen har under året bidragit till att kyrkans tak har kunnat repareras och ett nytt värmesystem installerats. Diskussionerna med Svenska Kyrkan har fortsatt med anledning av ett årgårdsprogram som K-Konsult presenterade. Stiftelsens styrelse har också begärt att få en överläggning med Sveriges kulturminister Margot Wallström för att få den svenska regeringen att intressera sig för att bevara S:t Mikael'skyrkan som ett kulturminnesmärke.

PASKLEPS LANTBRUK OCH FOLKHÖGSKOLA

SOV har under året tillsammans med Hola folkhögskola sökt och fått bidrag på 300 000 kronor från Svenska Institutet för att utveckla Paskleps Lantbruk och Folkhögskola. En plan har gjorts upp för restaurering av Paskleps Herrgård till lokaler för folkhögskolans behov. SOV har också fått bidrag från SIDA för utbildning i lokal demokrati vid folkhögskolan.

ESTONIAKATASTROFEN

Estoniakatastrofen, den 28 september drabbade även SOV med ett fruktansvärt slag, genom att föreningens vice ordförande och hans hustru fanns med ombord bland de omkomna. Ytterligare ett antal medlemmar liksom Ann-Marie Cronström som sysslade med estlandssvenska dialekter vid Folkminnesarkivet i Uppsala fanns med ombord. Katastrofen satte därför sin prägel på föreningens alla aktiviteter efter detta datum.

MINNESÅRET 1994

Minnesårets olika aktiviteter har genomförts med stor framgång och mycket lyckat resultat. Hade inte Estoniakatastrofen kommit emellan hade vi kunnat se tillbaka på minnesåret med enbart tacksamhet, stolthet och glädje. Vi har fått bra genomslag i massmedia för våra olika aktiviteter, särskilt midsommarfirandet i Estland, hembygdsdagen på Skansen och avtäckningen av monumentet Frihetens Port. Vi har därmed påtagligt bidragit till att sprida kännedom om och öka intresset för estlandssvenskarnas historia och kultur. Arbetet med en minneskrift pågår fortfarande och kommer att avslutas under 1995.

Styrelsen vill till sist framföra ett varmt tack till alla som på olika sätt medverkat till att göra minnesåret 1994 till ett år att minnas. De olika aktiviteterna hade inte kunnat genomföras på ett så framgångsrikt sätt utan ett hängivet och oegennyttigt arbete av många medlemmar i SOV, SONG och hembygdsföreningarna. Ett stort tack också till alla som skänkt bidrag eller gåvor till våra lotterier och vår verksamhet i övrigt – och till er som deltagit i våra fester och våra sammankomster.

Resultaträkning 1994**Kostnader**

Löner 81.761:—
Omkostnader 554.225:30

Kronor 635.986:30

Intäkter

Medlemsavgifter 493.142:40
Finansiella intäkter 37.812:57
Upplösning av reserv
för minnesåret 100.000:—
Årets underskott 5.031:33

Kronor 635.986:30

Balansräkning den 31 december 1994**Tillgångar**

Kassa 1.000:—
Bank 495.417:19
Obligationer 72.910:—
Andelar i obligations-
fond 100.000:—
Övriga kortfristiga
tillgångar 54.824:25
Årets underskott 5.031:33

Kronor 729.182.77

Skulder

Kortfristiga skulder 277.940:21
Fonder och eget kapital
Hans och Lydia Pöhls
minnesfond 80.000:—
Insamlade medel 371.242:56

Kronor 729.182.77

Stockholm den 6 februari 1995

Sven Salin
ORDFÖRANDE

Bertil Björk
Margit Rosen Norlin

Herbert Stahl
Linda Stahlman

Bertil Westerman
Kassör

KULTURFÖRENINGEN SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

kallar härmed till

ÅRSMÖTE

Lördagen den 8 april 1995 kl 13.00 i Eesti Maja,
Wallingatan 34, Stockholm.

UR PROGRAMMET:

Tillbakablick över Minnesåret 1994 av Sven Salin
Sedvanliga årsmötesförhandlingar
Sång och musik. Kaffeservering

Hjärtligt välkommen, ta med dig årsberättelsen till mötet!

STYRELSEN

Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner (SOV)

Föreningen har till uppgift att samla material och förmedla kunskap om Estlands svenskar, deras historia och kulturella förhållanden. Föreningen vill även vara en förbindelselänk mellan dessa svenskar och deras ättlingar.

Föreningen vill uppnå sitt mål genom att utge olika skrifter, ordna samkväm, utflykter, kurser och föredrag samt genom att främja andra sammanslutningars och enskilda personers forskning rörande den svenska bosättningen i Estland och folkstammens senare öden.

För att dessa syften skall kunna nås är det av största vikt att estlandssvenskarna ansluter sig till sin förening för att främja dess verksamhet genom medlemsavgifter, donationer och gåvor.

100 kronor till SOV:s pg 35 13 11-6 ger dig medlemsskap 1995. Fyll i namn, adress födelseort och födelsedatum på inbetalningskortet så kommer du även med i våra födelsedagslistor.

*Du får glädje, trivsel och kultur för pengarna.
Välkommen!*

STYRELSEN

De försvunna svenskbyborna

Att svenskbybornas historia innehåller många spännande och tragiska moment är allmänt bekant. Att många svenskbybor lämnade sin hemby vid Dnepr för att söka sin lycka på andra orter är också relativt väl känt. Redan på 1880-talet sökte de första svenskbyborna västerut till Kanada för att söka sig brukbar mark och slippa undan den militärtjänst som plötsligt påtvingats dem från och med år 1874. De första familjerna sökte sig ända bort till Alberta och British Columbia.

Mindre känd är den utflyttning som ägde rum österut. 1880 öppnades vissa områden i Ural, i Nordkaukasus, i Sibirien, i Kazakstan och i Centralasien för kolonisation. I slutet av 1800-talet hade jordbristen blivit akut också i Gammalsvenskby. Vattenförsörjningsfrågan gick ännu inte att lösa ute på stäppen, så det var vid denna tid inte aktuellt med grundande av några dotterkolonier i närheten av moderbyn. Redan år 1898 hade de första svenskbyborna begivit sig till västra Sibirien. Att guvernementen Omsk och Tomsk öppnades för kolonisering år 1904, innebar en lockelse för många jordlösa svenskbybor. Enligt Herman Neander emigrerade 16 familjer till framförallt Omsk- och Semipalatinskområdena. Det har inte gått att helt och hållet klarlägga denna utvandring, men åtminstone följande svenskbyfamiljer har flyttat ut just till Sibirien:

Petter Mattsson Buskas (f 1876) med familjen till Omsk före 1914.

Simon Kristiansson Hoas (f 1865) med familjen till Omsk före 1914.

Simon Mattsson Knutas (f 1867) med familjen till Omsk cirka 1910.

Petter Simonsson Knutas (f 1859) med familjen till Privalnoje 1914, åter 1925.

Mickel Simonsson Knutas (f 1868) med familjen till Privalnoje 1914.

Gustav (f 1891, ev. med familj) och *Teodor* (f 1897) *Pettersson Knutas* till Semipalatinsk 1913.

Andreas Mattsson Knutas (f 1876) med familjen till Omsk ungefär 1910.

Andreas Johansson Koppers (f 1879) med familjen till Omsk ungefär 1910.

Kristian Johansson Koppers (f 1877) till Omsk ungefär år 1910.

Johan Andreasson Mutas (f 1866) med familjen till Semipalatinsk före 1910.

Greis Andreasson Mutas (f 1876), ev. med familj, till Semipalatinsk före 1910.

Johan Mickelsson Mutas (f 1867) med familjen till Kusnetsovo, de flesta återvände 1927-28.

Johan Mickelsson Sigalet (f 1879) med familjen till Omsk/Semipalatinsk cirka 1910.

Johan Johansson Tinis (f 1879) med familjen till Semipalatinsk cirka 1910.

Andreas Johansson Tinis (f 1888) med familjen till Semipalatinsk cirka 1910.

Änkan *Rosalia Josefsdotter Utas* (f 1859) med barnen till Paralodar vid Semipalatinsk cirka 1910.

Andreas Pettersson Utas (f 1865) med familjen till Semipalatinsk 1908.

Av alla dessa öden känner vi endast några. Petter Simonsson Knutas med familj återvände 1925 till Gammalsvenskby och klagade då över att de blivit lurade till utvandringen av släkt och vänner och att de verkligen lidit nöd ute i Sibirien på grund av missväxt och annat. Johan Mickelsson Mutas återvände med familjen till Gammalsvenskby år 1923, dvs utan sönerna Petter (f 1893) och Mickel (f 1895) som stannade med sina familjer

i Omsk. Änkan Rosalia Utas hade återvänt före 1922 till Gammalsvenskby med döttrarna Kristina och Maria, men 1926 reste hon ut igen till resten av familjen i Paralodar vid Semipalatinsk. 1942 berättade sonen Karl Andreasson Utas för Kommando Stumpp om sitt och brodern Julius öde (i R6, Dorfbericht Altschwendendorf, sid 195, Bundesarchiv Koblenz).

"Herr Karl Utas blev den 3/10 1929 klockan 12 natttid arresterad hemma av NKVD (senare KGB) och i samma stad, Semipalatinsk, förd till fängelset. Där utspisades fångarna med endast 100 g bröd per dag. De som inte var medgörliga fördes till speciella kammare där de blev omänskligt slagna, för att sedan bli inspärrade i ensamceller. Varje natt sköts det människor i en källare. Ljudet av kulorna som dämpat slog in nådde ända in i fängelsets celler. På brodern Julius Andreasson Utas slog NKVD ut tänderna. Ryggen blev sedan behandlad med gevärskolvar därför att Julius inte ville ta tjänst som angivare för NKVD. Efter en andra arrestering 1937 är Julius spårlöst försvunnen. Hans familj befinner sig i Paralodar i Sibirien. De flesta som satt i fängelse i Semipalatinsk satt där som förutvarande kulaker. I fängelset satt fler tyskar än ryssar. *Gammalsvenskby den 29 augusti 1942.*

Forts på s. 29.

Två historiska urkunder och deras betydelse för den estlandssvenska historien

Av Jörgen Hedman

Den baltiske historikern Leonid Arbusow d.y. gav år 1910 i Riga ut det tredje bandet i en samling historiska urkunder som han givit namnet "AKTEN UND REZESSE DER LIVLÄNDISCHEN STÄNDETAGE". Det rör sig genomgående om protokoll och fördrag som utfärdats hos Tyska Orden (som var den överordnade statliga myndigheten i Baltikum) eller olika regionala myndigheter (t ex stiftsdagarna inom de olika biskopsdömena). Tyska Orden var under medeltiden förutom en statlig myndighet också en stor jordägare, vilket även de kyrkliga myndigheterna var. En tredje jordägarfaktor var de balttyska godsägarfamiljerna som stod i ett feodalt förhållande till Orden eller biskopsdömena. Biskopen av stiftet Ösel-Wiek hade den direkta överhögheten över de centrala estlandssvenska områdena, "De tre svenska landen" – Ormsö, Nuckö och Eyland. Även svenskarna sydost om detta kärnområde (i S:t Nikolai/ Lääne-Nigula) och de söder om Hapsal tillhörde detta stifts besittningar. Svenskarna på Dagö, på Lilla Rågö, i Laydes och Kegel samt de som var bosatta i eller kring staden Reval/Tallinn hörde alla direkt under Tyska Orden. Svenskarna på Stora Rågö och i Wichterpahl tillhörde Padis kloster, vilket i sin tur var underordnat just Tyska Orden. Så var läget strax innan Ordensstatens slutskede, under den framgångsrika ordensmästaren för den livländska grenen Wolter von Plettenberg.

De estlandssvenska bosättningarna hade uppkommit under 12- och 1300-talen. Fram till 1500-talet pågick fortfarande en expansion av bosättningarna. De estlandssvenska böndernas

frihet, deras rättigheter och äganderätt till sina gårdar kan diskuteras (vid annat tillfälle), men till att börja med så måste det poängteras att deras situation var helt annan än den som de estniska och livländska bönderna under livegenskap befann sig i. Så småningom växte antalet svenskar till så att det hos Tyska Orden, Ösel-Wieks biskop samt hansestaden Reval uppstod en rädsla för att svenskarna skulle bli en konkurrerande maktfaktor till tyskarna. I början av 1500-talet utgjorde svenskarna i Reval cirka 25% av invånarantalet, vilket innebar kanske 1300–1500 svenskar i staden. Redan år 1403 hade Revals råd i ett protokoll varnat för det ökande antalet svenskar (se Paul Johansen: Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland, Stockholm 1951 – sid 23). Detta hindrade inte rådet i Reval att senare, år 1514, (Arbusow: urkund nr 60) hota ridderskapet inom Tyska Orden med att om Orden inskränker stadens överhöghet över (estniska) bönder som flyttat eller flytt in till staden så kommer staden Reval att istället uppmuntra ytterligare svenskar att ta tjänst innebära att svenskarna kom utgöra en betydande andel av invånarna. Att frågan om begränsning av antalet svenskar och dessas bosättningsområden var verkligt aktuell framgår tydligt av två speciella urkunder från 1500-talets början som Arbusow låtit publicera.

A. Urkund nr 27 – p.9. Stiftisch öselscher Manntag, 22.03.1504:

”--- Item de Sweden by ereme olden rechte to blyven, besonders were jennych Szwede, de upp eyneme haken wolde theen und den boszytten, de szan inne denne rechte besittende szyn gelyck eyneme anderen hakenmanne. ---”

Översättning: Alla svenskar förblir i sina gamla rättigheter, men särskilt när någon svensk vill tjäna på ett hakeland och besitta det, så skall han besitta denna hake enligt rätten som en annan hakeman (=bonde av estniskt ursprung). (Något fri översättning av författaren.)

B. Urkund nr 41 – p.4. Landtage des Ordens, 22.06.1508:

”--- Item de Schweden by eren olden rechte tho blivende, sunder doch, wor einige Schwede up einem hacken theen wolde, dhen to besitten, de sall in demselben rechten bliven und seyn glick enem hackenmann. ---”

Översättning: Alla svenskar förblir i sina gamla rättigheter, om ändå någon svensk vill tjäna uppå en hake och äga den, skall han komma under samma rätt och vara likställd med en hake-

man. (Något fri översättning av författaren.)

Det är svårt att tolka dessa dokument annat än som en medveten begränsning av estlandssvenskarnas utbredningsområde. Till att börja med sker denna begränsning inom stiftet Ösel-Wiek år 1504 och fyra år senare har turen kommit till Tyska Orden. Budskapet upprepas sedan i ett öppet brev från ordensmästaren Wolter von Plettenberg daterat den 24 juni 1509 (se Russwurms Eibofolke: Urkunden A.3.). Den i Sverige efter 1944 verksamme historikern Evald Blumfeldt nämner i avsnittet ”ESTLANDS-SVENSKARNAS HISTORIA” i En bok om Estlands svenskar del 1 (sid 106) akterna av år 1508 och 1509. Han betonar att det är fråga om s k ”Läufningsverträge” som ytterligare är ämnade att binda de livegna estniska bönderna till torvan. Blumfeldt har dock förbisett akten från år 1504 gällande Ösel-Wiek. Frågan är om inte dessa dokument nu måste sättas in i ett mer aktivt sammanhang. De estlandssvenska bönderna använde alla ursprungligen det östsvenska begreppet ”bol” som måttenhet för brukbar jord, medan begreppet hake (ursprungligen efter den enklaste plogformen) förbehölls de livegna böndernas jordinnehav. En hakeman är alltså i dessa urkunder liktydigt med en estnisk, livländsk eller lettisk brukare av jorden.

I början av 1500-talet har alltså de svenska bosättningarna nått sin kulmen, både vad det gäller antal och storlek. Efter detta kan inte någon egentlig expansion ske. Om en estlandssvensk bonde vill flytta ut från sin hembygd, så likställs han med en livegen! Detta faktum måste effektivt

ha begränsat utflyttningen. Det återstod efter detta i praktiken endast två möjligheter för överflödig svensk befolkning. Den ena innebar en inre expansion med uppdelning av gårdarna i allt mindre enheter som följd samt möjligtvis en nyodling genom röjning och utdikning inom de avgränsande svenska bosättningsarnas egna hank och stör. Den andra möjligheten som återstod för de övertaliga var att flytta till städerna (Reval, Hapsal, Pernau, Riga m fl) för att ta tjänst där.

Min uppfattning är att den svenska bosättningen nu i början av 1500-talet alltså nått sin kulmen vad gäller utbredningen. Under denna period hotade denna utbredning av svenskarna de baltiska godsägarnas ekonomiska situation, oavsett om det var fråga om privata ägare eller en större jordägande institution. Fria svenskar gav helt enkelt ett sämre ekonomiskt utbyte än de livegna esterna. De två urkunderna som Leonid Arbusow d.y. låt publicera utgör här ett bevis på en tysk motreaktion till de fria estlandssvenska böndernas utbredning i Baltikum. Denna motreaktion inleddes inom biskopsdömet Ösel-Wiek, där det största sammanhängande estlandssvenska utbredningsområdet var beläget, för att sedan fortsätta inom Tyska Ordens egna domäner och de där belägna svenska bosättningarna (på Dagö, i Wichterpahl, i Laydes m fl orter). Från och med denna tid var sålunda de estlandssvenska bosättningarna fixerade i både antal och storlek.

Kan det finnas en annan tolkningsmöjlighet till dessa urkunder?

ESTLANDSSVENSK KNYPPPLING

Textillärare Kristina Malmberg, som är doktorand vid Göteborgs universitet gör en undersökning av textila traditioner bland estlandssvenskar. Mera precist gäller det *knyppling på Rågöarna och Runö*.

Jag vill gärna komma i kontakt med personer, som, i första eller andra hand, kan berätta om detta hantverk både förr i Estland och senare i Sverige. Några kontakter finns redan, men jag önskar flera. Jag söker också foton på personer, som knypplar.

Det är inte nödvändigt att du själv knypplar. Jag är också intresserad av att få veta mer om sammanhangen runt knypplingen på den tiden den utövades på öarna. Och givetvis också om och hur den har levt vidare i Sverige. Jag är tacksam för att få höra av dig som har något att berätta.

Kristina Malmberg,

Sösbacken 55, 427 34 Billdal. Tel 031-91 16 23.

Maria Fält på 90 årsdagen

Två alerta damer från Ormsö har fyllt nittio år

I januari hade vi anledning att lyfta på hatten för två ungdomliga och pigga medlemmar. Maria Fält från Fällana den 10 januari och Maria Svärd, född Hammerman från Kärrslätt den 24 januari, fyllde 90 år vardera.

Maria Svärd på 90 årsdagen omgiven av sina barnbarnsbarn

MARIA FÄLT reste till Sverige redan 1927 för att lära svenska seder och bruk. Hon fick plats i familj i Burs på Gotland för att lära. Hon flyttade till Stockholm 1932, för att ta plats i en ny familj. Där fick hon sköta om allt, både barn och hushåll.

Maria var därefter yrkesverksam som kokerska fram till pensioneringen, sista anställningen hade hon i Norstedts restaurang på Ridderholmen.

Maria bor med sin syster Katarina i lägenhet i Spånga och de reder sig själva. Maria som har fått vara frisk i hela sitt liv är fortfarande piggt och kry och nyfiken på allt som händer runt omkring i världen, ser på TV och läser tidningar.

MARIA SVÄRD, föddes på gården Sjorsa. Hon gifte sig, 1927 med Lars Svärd och kom till gården Stor-Jonas. De fick tre pojkar: Axel, Sven och Johannes. Familjen kom i omgångar till Sverige och 1945 var alla samlade här. Familjen bodde några år på Gotland innan man 1947, flyttade till Nynäshamn där man har bott kvar sedan dess, utom Johannes som flyttade till Värmland.

Maria är en piggt och vital dam, med gott minne som kan berätta mycket om Ormsö förr i tiden. Hon bor och klarar sig själv, i samma lägenhet sedan fyrtio år tillbaka.

Maria följer med vad som händer i världen och i politiken, med två av sina pojkar i närheten, och med barnbarn och barnbarnsbarn som hjälper henne att hänga med.

M.H.

Ny filosofie doktor

Den 13 januari 1995 blev Gurli Schönberg Fyhr, sekreterare i Rickul/Nuckö Hembygdsförening, filosofie doktor. Hon är redan tidigare både legitimerad psykolog och legitimerad psykoterapeut.

Doktorsavhandlingen, som heter "Vårdinstitutioner söker handledning" är en djupgående granskning av varför vissa institutioner som arbetar med människor (sjukhus, vårdcentraler, daghem och skolor t ex) får stora problem som inte har gått att lösa trots att institutionerna har fått ekonomiska resurser.

Undersökningen visar bl a att personalen kan föra med sig egna dolda problem till arbetet utan att vara medvetna om det själva. Problemen sprider sig sedan och hindrar arbetet. Resultatet blir att institutionerna inte fungerar säkert för patienterna eller barnen. Avhandlingen beskriver också hur man kan undvika sådana problem i planering och skötsel av dessa institutioner.

Insänt av Agnes Callenmark som tillsammans med redaktionen gratulerar!

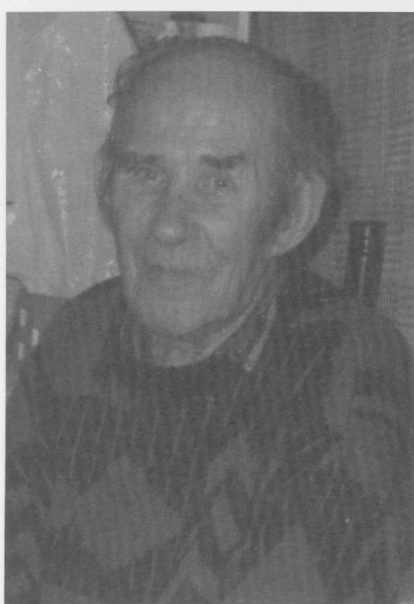
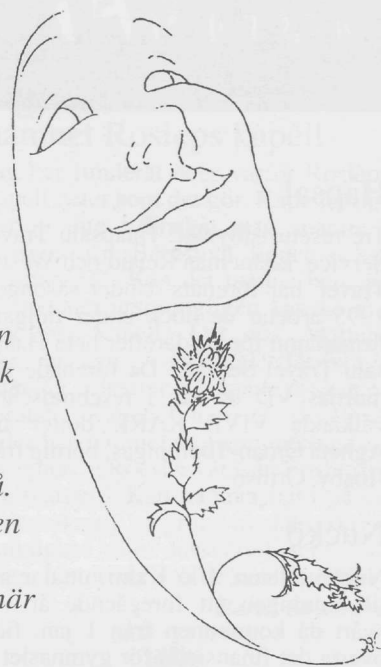
NIONDE TIMMEN

Det var nu mitten av Nisan.
Hon stod med handflatorna
hårt sammanpressade
för att bereda plats
åt sitt dunkande hjärta.
Årstidens blommor
stod vissna på kullarna
deras frön hade spritts
över den torra jorden.
Var fanns nu männen som hade
följt honom som hängde där?
Ofta hade hon sett dem
stå på klapperstenstranden
och kasta ut sina nät i sjön
med de svala strömmarna.
Ingenstans var natthimlen så
påträngande som här. Det var
en plats för samtal och bön.
Hans kropp riste av kyla.
Hon såg aftonstjärnan för ett
ögonblick lysa klart
såg hans sargade kropp.

Hon var med hela sitt väsen
hos honom som varit så olik
alla andra män hon kände.
Hans syner var ogripbara
hans ord så svåra att förstå.
Hon hade velat torka svetten
från hans panna, låta hans
huvud vila i sin famn som när
han återvänt matt, plågad
från tvisterna med
folkets ledare.

När hon såg upp på nytt greps
hon av sin gamla yrsel.
Hennes tårar föll
på den torra jorden.

Sven Ahlström

Alfred Adelman 80 år

Ivar Boman (numera bosatt i Tallinn) uppvaktade Alfred Adelman, Höbring den 30 december, 1994 och har även skickat detta foto till Kustbon.

UR HUFVUDSTADSBLADET, HELSINGFORS DEN 18 FEBRUARI 1995.

NOTERAT

AV HUGO MICKELIN

Hapsal

Tre reseturistbyråer: Haapsalu Travel Service, Läänemaa Reisisid och Westra Travel, har förenats. Under säsongen 1995 arbetar de dock under tidigare firmanamn för att därefter heta Haapsalu Travel Service. De förenade firmornas VD är vår, i resebranschen välkända VIVE KARL, dotter till Agneta Öman-Toomingas, bördig från Hosby, Ormsö.

Nuckö

Nuckö-taletan, Ülo Kalm, uttalar sig till tidningen att föregående år var svårt då kommunen från 1 jan. fick överta det finansiella för gymnasiet – men från 1 sept. är skolan statlig. Högspänningsledningarna blev klara med statens pengar och ledningarna garanterar även elektricitetsfrågan för Ormsö om något där skulle inträffa med deras ledningar. Han räknar med rekonstruktion av elfrågan i Roslep och Spithamn inom Rickulområdet under 1995. Nuckö pastorats restaurering pågår med bidrag från Slöta vänförsamling och eslandssvenskar i Sverige. Aven Birkas gamla herrgård är snart färdigrestaurerad.

Ormsö

Ormsö-taletan, Ene Sarapuu, är bekymrad över att levnadsförhållandena har blivit sämre under föregående år. Det är svårt att vara bosatt på ön utan finansiellt stöd från staten. 30-40 personer är arbetslösa. Även i turisthänseende var året sämre än 1993. Men det var högtidligt att president Lennart Meri besökte oss under hembygdsgångarna på Ormsö. För det andra var det viktigt att vi till skolans renovering fick 200.000 kr från staten och hoppas på ytterligare anslag till fortsatta reparationsarbeten. Dessutom hoppas Ene Sarapuu på att lagen om småöarna snart skall bli antagen och att staten sedan skall ikläda sig finansiella förpliktelser.

Under hösten 1994 har några telefonabonnenter saknat teleförelbindelse. Reparation utlovades på nyåret men man frågar sig hur länge de gamla, långa, dåliga stolpledningarna håller. För utbyte saknas medel år 1995.

NEVE kommun får eget ålderdomshem

Jämsides med Ormsö är Neve den andra lillkommunen i länet Wiek där 1/3 av invånarna är pensionärer och

1/3 barn. I den återstående 1/3 finns arbetslösa och arbetssökande. Ålderdomshemmet håller på att iordningställas i en del av det gamla kommunalhuset. I den andra delen bor en familj, vilken kommunförvaltningen erbjudit ny bostad.

Lite kommunalhistoria

När kommunalreformen genomfördes 1 april 1939 sammanslogs Vippal och Neve till en ny kommun NEVE inom länet Harrien. Efter 1944 sovjetår har Neve-delen som kommun (intill Rickul) inkorporerats i länet Wiek (Hapsal) medan Vippaldelen (intill Korkis) blivit kvar inom länet Harrien (Reval/Tallinn).

Dagens ägandeförhållanden på Ormsö

– "självbörjade" och de rätta –

Hapsaltidningen "Lääne Elu" har intervjuat ordföranden i Ormsö kommunalförvaltning – Juhan Ranne. Mannen, skogsförvaltare på ön, som vid kommunalvalen 17 okt. 1943 fick 47 röster – en etta – av de avgivna 143 till 13 kandidater. Ranne har flyttat till Ormsö för ett tiotal år sedan och är hemmastadd i byn Rumpo i f.d. Jonashuset och trivs som biodlare på gården...

Vad sa han till tidningskvinnan?

"...Tack vare oss är svenskarnas hus kvar men vi nuvarande invånare är ängsliga, vad grundägaren är för sorts person? Före kriget var statens skogsareal 400 ha. Dagens skogsareal omfattar ca 5000 ha och är tidigare böndernas skog, där man stoppat avverkning. Skogsarealen omfattar tre delar:

- 1) statens,
- 2) böndernas och
- 3) arvingarnas (?)

Kommunförvaltningens ståndpunkt är att jordegendom får den tillbaka som bosätter sig på Ormsö för att bruka jorden. Hemorten är kär för alla och därför är kommunförvaltningen ej mot om svensken tar (obs "tar") sommarställe. Kommunförvaltningens politiska beslut strider mot Estlands lagar, fortsätter Ranne. Husen återlämnas inte förrän överenskommelse träffats mellan ägaren och hyresgästen, om än vårt beslut är lagstridigt. De hus som varit tomma, har återlämnats och det har gått lugnt till. Ett tvåvånings hyreshus i Hullo har återlämnats och det sägs att ägaren vill höja hyran från 6 kronor i månaden till 10. I huset vill ägaren ha en lägenhet, men det är svårare, då all yta är upptagen. Men marken är evig och viktigare än hus, som i större omfattning ännu ej åter-

lämnats. Bl.a. där skogsförvaltningen har sitt säte och sin ägare i Sverige."

Avslutningsvis kommenterar artikkelförfattaren att nuvarande ormsöbors och förutvarande ormsösvenskars förhållanden är "delikat" tema och avhängigt av båda parter goda vilja. Å ena sidan begriper nuvarande ormsöbor att det som ej är eget, ej heller är eget. Men å andra sidan råder ovetande om ägarens villkor som vederbörande kommer att kräva. Trasslet berör även andra svenskars tidigare hembygder: Runö, Nuckö, Neve, m.fl.

Esternas Representation i Sverige

har ändrat såväl organisation som namn till SVERIGEESTERNAS FÖRBUND.

Representationen bildades år 1956 genom allmänna val bland sverigees-ter. Sedan dess har nyval hållits vart fjärde år.

I valet 26/11 - 5/12 1994 utsågs stadgeenligt 80 ledamöter för åren 1994 - 1998.

Det fanns 93 uppställda kandidater att välja emellan. De tio bästa placerade sig sålunda:

1. Ülo Ignats, 1302, 2. Peeter Luksep 1110, 3. Sven Hansson, 1062, 4. Andres Küng, 1020, 5. Aho Rebas 984, 6. Jaan Vilval 920, 7. Ingo-Tiit Jaagu 916, 8. Leo Rannaleet 904, 9. Mai Raud-Pähn 842, 10. Rein Asu 823.

Hannela Lemmik-Särel – en lång blond servitris som vi alltid möter i Eesti Maja festlokal, invaldes också.

Riigikogu

– Riksdagsvalen i Estland ägde rum den 5 mars 1995

Resultatet vet vi ej vid Kustbons manusstopp men nog när ni under tiden läst andra tidningar.

Föregående fria val ägde rum år 1992. Vad man före årets val, visste var, att ledamöter bytt parti, en del ett par gånger. Omkring 30 partier hade ställt upp och kampen hade varit hård. Hur många partier som klarade 5% spärren, är ej känt i skrivande stund.

Utom valmöjlighet i utlandet fick man i Estland välja i 11 valdistrikt. Fyra i Tallinn, inkl. länet Harrien, ett för länen Wiek (Läänemaa) Dagö (Hiiumaa) och Ösel (Saaremaa), ett för norra Estland, ett för delar av mellan-estland (Järva, Viljandi), ett för Jõgeva och Tartumaa, ett för staden Tartu, ett för länen Võru, Valga, Põlva och slutligen ett för länet Pärnu.

Äganderätsreformen i Estland – pågår segt

Lagar och förordningar utfärdas stup i ett men egendomens återfående/kompensation låter vänta på sig. En del estlandssvenskar har kontaktat mig när de fått olika "formulär" med tillskrivna frågor/beslut. I beslutsformuläret finns sju förtryckta resolutioner. Under punkt fyra har angetts egendomens värde vid nationaliseringen. Detta belopp blir troligen underlag till beskattning när den sökande kommer att bli "riktig" ägare. Det har på vissa håll talats om 0,5% av nämnda angivna belopp. För lokala skatter, som skall beslutas av kommunala myndigheter har regeringen utfärdat en lag om följande skatter: 1. Personskatt, 2. Förmögenhetsskatt, 3. Affärs- skatt, 4. Båtskatt, 5. Reklam & annonskatt, 6. Vägs-katt, 7. Fordons- skatt, 8. Djurskatt och 9. Skatt på fest-arrangemang.

Betr. kompensation

När man kommit så långt, insättes "värdepappers" belopp i Estlands bank. Om ägaren genom gåvobrev med fullmakt vill överlåta "värdet", skall dennes underskrift vara bevitnad av estniska ambassadens konsulat i Stockholm (i våra fall som är bosatta i Sverige) enligt en lag som trädde i kraft den 1 nov. 1993. Sålunda är svenska Not. Publicus bevitningar ej giltiga i nämnda fall.

Enligt tidningen "Lääne Elu" i Hapsal, nov. 1994, hade man i länet Wiek återlämnat 150 jordbruksfastigheter, därav 16 inom Nuckö-området, 5 i kommunen Neve och 1 på Ormsö.

Estlands 77:e nationaldag

firades i Stockholms konserthus den 19 februari 1995.

Dagens firande blev en musikalisk högtid om än de traditionella (avkortade) talen fanns med.

Såväl den svenska som estniska nationalsången sjöngs.

Tallinns Filharmoniker under ledning av Tarmo Leinatamm var på tur-returresa, sponsrade av Tallinns stadsförvaltning, rederierna Tallink, Viking Line och andra – och de gav en konsert.

Inledningsvis sjöng Förenade körer under ledning av Harri Kiisk. Studentkårens representant Johan Rebas hälsade välkommen. Därefter följde anförande från svensk sida av partisekreterare Gunnar Hökmark, initiativtagare till måndagsrörelsen och anförande av Estlands nuvarande justitteminister Jüri Adams.

Stockholms estniska manskör sjöng under ledning av Lembit Leetmaa.

Förenade körer avslutade Nationaldagsfirandet under ledning av Harri Kiisk.

På själva nationaldagen den 24 februari inbjöd estniska ambasadö-

ren i Sverige Margus Laidre med fru Eva till mottagning i Estniska Huset i Stockholm.

Att minnas – samma dag föregående år 1994, ägde mottagningen rum på M/S Estonia i Stockholms Frihamn. Den 24 februari firades nationaldagen traditionellt även i Jakobs kyrka i Stockholm.

För genomförande av årets Estival bildades sommaren 1993 en speciell förening – Estlands kulturförening i Göteborg Estival. Det är andra gången esterna i Göteborg med omnejd organiserar en nationell folkfest. Den första Estivalen i Göteborg ordnades 20-23 maj 1983, då estlandssvenskarna var inbjudna att medverka i programinslaget "Estlands Vänner ..."

Under årets festligheter ordnas div. utställningar, föreläsningar, konserter, affärsseminarier, m.m.

I Estivalens projektledning ingår estländaren Aho Rebas samt ett antal kulturpersonligheter från den svenska sidan, bl.a. direktören för Göteborgs Bokmessa, Bertil Falck.

startar i Stockholm och fortsätter till Tallinn (Reval).

Den sjunde "världsomfattande" och förmodligen den sista i ursprunglig "tapping".

Öppnandet av ESTO 96 den 4 augusti 1996 sker på Stadshusgården

De flesta engagemangen i Stockholm sker i City Conference Center, tidigare Norra Latin. Under planering: löpare från Frihetens Port på Manilla-udde till City Conf.Center, etc.

Preliminärt program

Söndag 4 aug. Öppnande, konsertgudstjänst, familjefest

Måndag 5 aug. Utlandsesternas kongress, infoseminarium, litteratureftermiddag, teater, båtutflykt i Stockholms skärgård

Tisdag 6 aug. Div. org. sammanträden, konsert, Malmöflickorna, folkfest

Onsdag 7 aug. På förmiddagen presenteras staden Stockholm

kl 17.00 ca sker båtresa till Tallinn

KUSTBON

Jag har undrat över namnet Rosleps kapell

Jag har funderat över varför Rosleps kapell heter som det gör. Kapellet ligger ju inte i Roslep utan snarare i Ölback och Bergsbyn ligger också närmare till. Kan det manne bero på att namnet ursprungligen kanske var Roeslers kapell. Det var Mathias Roesler som på 1830-talet lät bygga kapellet och som bekostade dess uppförande. Kapellet invigdes år 1835. Eller kan namnet möjligen bero på att byggherr'n Roesler var från Roslep by Irjasgården? Kan namnet bero på en förvanskning på grund av dålig skrivkunnet eller lässvårigheter? Vad säger historiker och de skriftlärdade?

Bertil Granberg

Ny redaktör för Ronor

Kaire Reilan-Rueter är utsedd till ny redaktör för Ronor. Hennes första nummer kommer i början av mars. Kaire skriver om estlandssvenska frågor även för Hapsaltidningen Lääne Elu, som kommer ut tre gånger i veckan.

Resor till Rickul sommaren 1995

Även i sommar kan ni bo i Bergsby, Rickul. Hos Arne Tennisberg och i Norrbergshuset. Sista anmälningsdag för Norrbergs är 1 maj, för Arne senast tre veckor före avresa.

Ring Agnes Callenmark för priser och avresedagar. Tel 08-720 75 01.

Rickulresor

Att söka sina rötter...

Under julhelgen har vi haft besök av Monika Ingeborg Lundblad, född Lundström. Hon gjorde en kort visit på SOV:s expedition under sitt julbesök i Sverige, för att söka sina rötter i vårt arkiv. Hon blev väldigt glad över att finna uppgifter om släkten på sin mors sida, som härstammar från Diby, Ormsö. För 30 år sedan åkte Monika

till Amerika för att bli barnflicka åt Floyd Patterson. Hon blev kvar där och har sedan tjugo år tillbaka en egen städfirma med åtta anställda, Svenska kyrkan, konsulatet och en del andra svenska företag är hennes kunder. På fritiden odlar och samlar hon orkidéer i sin våning i New York.

Margareta Hammerman

Lotteri- vinster efterlyses

Hittills har vi haft ett ganska bra förråd med fin slöjd och andra handarbeten, som vi fått av våra medlemmar för att använda som lotterivinster. Nu ser vi att det minskat oroväckande och vi ber därför om påfyllning av estlands-svensk hemslöjd. Hör av dig till

Hebbe

Vikingagatan. Tel 08-32 48 78.

Stiftelsen S:t Mikael's i Tallinn kyrkofond

Vi tackar varmt alla som under år 1994 hjälpt S:t Mikael's kyrka i Tallinn med penningbidrag i form av medlemsavgifter och gåvor, tillsammans drygt 50.000 kronor.

Vi tackar även de som hjälpt fonden genom insamlingar och kollekter, vilket inbringat drygt 34.000 kronor.

Av de medel som influtit under åren 1993-94, har fonden under år 1994 till kyrkan i Tallinn överfört sammanlagt kr 109.000, vilket resulterat i att taket och värmesystemet har kunnat repareras.

Vi fortsätter arbetet med att hjälpa S:t Mikael'skyrkan och vädjar om fortsatt ekonomiskt stöd. Postgiro 649 27 05-6.

Stiftelsen S:t Mikael's i Tallinn kyrkofond.

Temakväll

Den i förra Kustbon annonserade Nargö-kvällen, blir den 26 april. Vi finns i SOV:s lokal på Vikingagatan 25 från kl 16.30. Film, video m m kommer att visas ca kl. 18.30-20.

Arkivgruppen

Val av kyrkoråd och styrelse

Svenska S:t Mikael's församlingen i Tallinn förrättade den 15 januari i år val till kyrkoråd och styrelse.

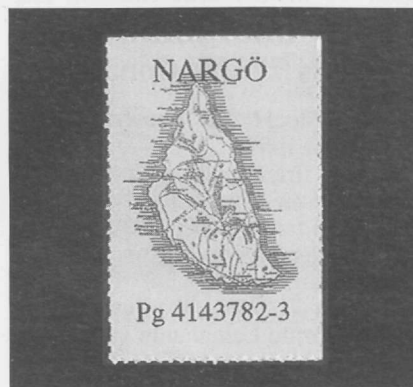
Till kyrkorådet valdes: Karin Berg, Jutta Holst, Magnus Holm, Ivar Boman, Ingrid Kosarv, Vaima Kungur, Evi Juhkam, Hjalmar Märskä, Toomas Lilienberg, Anu Lohmus, Ants-Enno Lõhmus, Peeter Paemurru, Kullo Remme, Mai Salu, Ivi Tamm.

Styrelsen fick följande sammansättning: Ivar Boman – ordförande, Toomas Lilienberg – vice ordförande, Kullo Remme – vice ordförande, Magnus Holm – kontaktman med Sverige, Ivi Tamm – sekreterare, Ants-Enno Lõhmus, Anu Lõhmus – ungdomsledare, Karin Berg – kassör.

Till den avgående ordföranden Toomas Lilienberg (nu vice ordförande) vill vi även från den här sidan Östersjön säga ett varmt tack för de många år han stått i spetsen för kyrkorådet, under den tid då allt måste uppbyggas från grunden. Han har haft ett tungt lass att dra.

Till den nya ordföranden Ivar Boman säger vi ett lycka till! Familjetraditionen fullföljes nu. Ivar Bomans far Karl Boman innehade ordförandeposten i kyrkorådet under 1940-talet och Ivars farföräldrar var i decennier stöttepelare i svensk-finska församlingen i Reval/Tallinn.

Elmar Nyman

Årsmöte i Nargöföreningen

hölls den 11 februari i SOV:s lokaler, Vikingagatan, Stockholm.

25 personer hade kommit till årsmötet.

Styrelsen fick följande sammansättning:

Gulla Bertilson, ordf.
Seija Luther Näsholm, sekr.
Margit Rosen Norlin, kassör
Sven Freiberg, Cecilia Herm, Lena Dahlerus, Frans Herm är suppleanter.
Mattias Reinholdson är vald till föreningens revisor.

Årsavgiften bestämdes till kr 150:--.

Nargöföreningen Pg. 414 37 82-3

Rickul/Nuckö Hembygdsförening

Den arbetsgrupp för markfrågor som vi tidigare informerat om är nu i full gång. Har du frågor kan du vända dig till gruppens sammankallande som är Bertil Westerman, 08-94 50 20.

Årets första Medlemsblad ges ut i mitten av mars. Det kommer bli att innehålla en årsberättelse för 1994 och en medlemsförteckning.

Föreningens årsmöte äger rum den 1 april klockan 13.00 i SL-restaurangen, Blåsut.

Nya medlemmar tillkommer fortfarande och vi har plats för fler! Medlemsavgiften 1995 är för medlemmar och stödmedlemmar 100 kr. Ungdomsmedlemmar (t o m 25 år) endast 50 kr.

Postgiro 55 68 81-1.

Per-Erik Fyhr

Informationskommittén

sin önskan att hävda det svenska kulturarvet och den svenska nationaliteten, t.ex. genom att vårda monument vid Lützen och på andra håll. Man bör dock inte glömma att Riksföreningen faktiskt blev av stor betydelse för svenskar i utlandet och att den inte minst för Estlands svenskar till sist blev en livlina till "moderlandet". Jag tycker det är mycket intressant att en studie av detta slag kommer ut i dagar som dessa, när det närmast är fullt att se sig som svensk i ett alltmer multikulturellt samhälle, samtidigt som olika folkgrupper i Europa och på andra håll, fullkomligt ohämmade i sin nationalism tillåts breda ut sig på andras bekostnad. Kanske är det dessutom typiskt att avhandlingen kommer ut i Finland och inte vid ett svenskt universitet – här förefaller klimatet för att diskutera svenskhet vara frostigt?

Parallellt med den allsvenska rörelsens bildande och den uppvaknande kulturnationalismen i Sverige kom också ett kulturellt uppvaknande bland de svenska befolkningarna i Finland och i Estland. Det var dock inte självklart för dessa att ryckas med i den allsvenska yran; särskilt i Finland fanns en utbredd tveksamhet eftersom en starkare knytning av den svenska folkgruppen till Sverige kunde innebära en försvagning av inflytandet i Finland. I Estland var intresset för den allsvenska rörelsen större, inte minst därför att estlandssvenskarna var få till antalet, var mer trängda av landets majoritet (finlandssvenskarnas elit var ju långt in i detta sekel statsbärande) och genom att man var en relativt homogen grupp av fiskare, bönder och sjöfolk i en avgränsad del av landet.

Omsorgen om den östliga svenskheten kom efterhand att bli den mest väsentliga delen av Riksföreningens verksamhet och dess Stockholmsav-

BOKANMÄLAN

Estlandssvenskarna och den allsvenska rörelsen

Svenskar i all världen, förenen eder! är den anslående titeln på en under våren 1994 publicerad doktorsavhandling i historia vid Åbo Akademi, Finlands svenskspråkiga universitet. Författare är österbottningen Bengt Kummel. Avhandlingen är en utvidgning av samme författares licentiatavhandling från 1990, *Den allsvenska rörelsen och Estlands svenskar 1908-1939*, ett arbete som sannolikt en del av Kustbons läsare tidigare kommit i kontakt med. Vad var då den allsvenska rörelsen och hur hade den anknytning till estlandssvenskarna?

Från 1890-talet utvecklades i kulturkonserverna i Sverige en rörelse som strävade efter att stärka nationalismen i riket och i nästa steg, att skapa "en rörelse som ville vidga det svenska inflytandet till stater med bofast svensktalande befolkning och att bevara utvandrande svenskar inom den svenska folkgemenskapen". Detta utspelade sig ju under en tid när mer än en miljon svenskar utvandrat till Amerika och Australien och när dessa ännu hade nära band med fosterlandet. Nu skulle dessas och de svenska folkgruppernas i Finland och Estland kulturnationalism stärkas, ofta i strid med den statsnationalism som växte fram i t.ex. Finland och i Estland och som skapade konflikter mellan ländernas majoritetsbefolkningar och språkliga minoriteter. Ledande i dessa svenska kulturnationella strävanden blev Vilhelm Lundström, professor i klassiska språk vid Göteborgs högskola. Han blev också förste ordförande i Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet när denna bildades 1908, dvs ungefär samtidigt med SOV. Syftet med denna förening var formellt att verka till utlandssvenskarnas fromma, informellt var den ett instrument för att bygga upp en all-

svensk rörelse med förebilder i Tyskland och Italien, båda nationer med stora delar av befolkningen boende utanför moderlandet vid seklets början; för Tysklands del t.ex. i Ryssland och för Italiens i kejsardömet Österrike-Ungern. För den allsvenska rörelsen blev uppgiften "att andligt, språkligt och om möjligt ekonomiskt föra samman svenskar i hela världen". Detta skulle motverka splittringen mellan socialister och konservativa i moderlandet och det skulle kunna undanröja de hot som Lundström såg mot svenskheten i Tyskland (det tyska inflytandet var starkt vid seklets början) och i Ryssland, manifesterat i förryskningskampanjer i både Finland och Estland. Lundström var konservativ och ansåg det vara viktigt att en traditionell jämvikt bevarades i samhället, en storjordbrukarbefolkning var en väsentlig del i denna liksom en begränsad parlamentarisk demokrati. Den allsvenska rörelsen kom dock att få ett begränsat inflytande på politiken i Sverige. För dagens rikssvenskar kan den allsvenska rörelsen förefalla verksamhetsfrämmande, ja rentav rasistisk i

Textilvisning

Vi öppnar klädkistorna och visar textilier från de estlandssvenska bygderna.

Lördag & söndag den 1-2 april, båda dagarna 13-17, Vikingagatan 25.

Välkomna!

Arkivgruppen

OHF Årsmöte

Ormsö Hembygdsförening håller sitt årsmöte söndagen den 23/4 kl 12.00 i Rågsved Folkets Hus. Dagordning enligt stadgarna, kaffe, aktuell information och föredrag om Ormsö historia.

Medlemmarna erhåller särskild kallelse men även icke medlemmar är välkomna.

Styrelsen

delnings estlandskommitté, senare estlandsutskott, kom att bli en av hörnpelarna i stödet till svenskhetsträvandena i Estland. Det är också här som Bengt Kummel i sin avhandling valt att lägga tyngdpunkten när det gäller analysen av Riksföreningens verksamhet. Ungefär hälften av innehållet beskriver östsvenskheten i Finland och Estland och dennas relationer till Riksföreningen. I övrigt ägnas boken åt en analys av Vilhelm Lundströms nationalism såsom en grundval för den allsvenska rörelsen, åt Riksföreningens uppkomst, program och organisation samt åt allsvenskhetens ideologi och den allsvenska rörelsen i program och verklighet. Detta är väsentliga aspekter för förståelsen av den rikssvenska sidans ideologiska hållning gentemot estlandssvenskarna och hur denna i praktiken kom till uttryck, ända fram till estlandssvenskarnas överflyttning från 1943. Lokalavdelningen i Stockholm, som hade Riksföreningens uppdrag att sköta kontakterna med Finland och Estland, så småningom via ett Finlandsutskott och ett Estlandsutskott, hade bjässar bland stödgrupperna för estlandssvenskarna i sina led, riksantikvarien Sigurd Curman

som ordförande i estlandsutskottet och Gerhard Hafström, då hovrättsnotarie, som sekreterare. För den som är intresserad av estlandssvenskarnas 1900-talshistoria är följaktligen Kummels arbete av största vikt, även om jag inte kan rekommendera boken som lättare sänglektyr – därtill är den något för tungläst, vilken doktorsavhandling är för övrigt inte det.

Kummel hävdar att den allsvenska rörelsen bäst kan studeras i dess verksamhet bland svenskarna i Estland: dessa var en liten grupp i stort behov av hjälp för att hävda sin svenskhet. Samtidigt, säger Kummel, kom inte allsvenskheten till något tomrum, estlandssvenskarna med Hans Pöhl och Johan Nymann i spetsen hade ju ända sedan 1890-talet strävat efter att bygga upp en svensk rörelse med målen att värna om språk, kultur och nationalitet. Tillkomsten av Svenska Odlingens Vänner 1908/09 var det slutliga uttrycket för dessa strävanden. Föreningens grundare var härvidlag inspirerade av liknande rörelser i Svenskfinland som man var bekant med.

Det program som SOV framlade med mål såsom egen utbildning på svenska och främjande av det est-

landssvenska jordbruket kunde, efter första världskriget och Estlands uppstående som en självständig nation, understödjas på ett mer handgripligt sätt via Riksföreningen som man genom Vilhelm Lundströms resor till Estland fått kontakt med. 1919 beslöt Riksföreningen om en insamling till estlandssvenskarnas skolor och andra kulturbehov. Målet med insamlingen var att stödja folk- och småskolor, att ta estlandssvenska feriebarntill Sverige, ett svenskt hus i Reval och en professur i svenska vid universitetet i Dorpat. Uppropet blev något av en besvikelse, man nådde inte till mer än hälften av de medel man tänkt sig, efter två år hade 60.000 insamlats. Folkhögskolan i Birkas som man planerat att helfinansiera blev beroende av andra bidrag, från svenska och estniska statsmedel bl.a. och Dorpatprofessuren fick skjutas på framtiden.

Gymnasiefrågan, som länge stod på SOV:s program, tillhörde också det som Riksföreningen i högsta grad var inblandad i, på gott och ont. Som Kummel uttrycker det "Det framgår tydligt hur improviserat och tillfälligt arbetet för estlandssvenskarna var inom Riksföreningen. Behov möttes med en motsvarande insats men långsiktighet i arbetet saknades".

Kustbons spalter är inte platsen för en mera vetenskaplig recension av Kummels arbete utan jag nöjer mig här med att konstatera att boken ger intressanta perspektiv på något vi annars känner bättre från annat håll, insatserna från rikssvensk sida för estlandssvensk utveckling. Att den till stora delar är rent beskrivande är kanske i sammanhanget en fördel, även om jag som aktiv forskare här och där saknar motiv till slutsatser och referenser till någon form av stödjande resonemang på andra håll. Utan att för den sakens skull hänga upp sig på detaljer kan man tycka att förre klottorpsbon Alvin Isberg kunde fått sitt förnamn korrekt återgivet i litteraturförteckningen, att Estlands svenskbygder kunde getts en bättre karta än Hyrenius gamla befolkningsprickkarta samt att något fler av de många personer som omnämnes i texten också kunde återgetts på bild.

Slutsatsen blir att för den som är mer djupgående intresserad av de mer antropiska aspekterna på kontakten mellan Sverige och Svenskland efter sekelskiftet är detta i sin helhet nyttig läsning och till delar nytt stoff, bl.a. baserat på Riksföreningens arkiv.

Göran Hoppe

KALLELSE till SVIBY BYALAGS årsmöte

och efterföljande sällskaplig samvaro

Dag: 6 maj 1995. Samling från kl 12.30

Plats: Eesti Maja (Estniska Huset) Wallingatan 32 I, Festvåningen.

Årsmötesförhandlingar enligt stadgar som mottogs på stormötet den 9 april 1994. Kom ihåg att ta med stadgarna.

Efter förhandlingarna äter vi, njuter av musik och utnyttjar tillfället till gemensam samvaro. Lockande lotteri.

För allt detta är avgiften 120 kronor, samma som föregående år. Du anmäler Dig med hela skaran släktingar och bekanta senast den 30 april 1995 till någon av de tre:

Algot Slät 08-711 88 42 (Poppelv. 8, 141 41 Huddinge) Birger Appelblom 08-560 30111 (Carl Gustavsv. 5, 178 32 Ekerö) Olle Nyholm 08-97 46 55 (Hanna Paulisgata 9, 129 52 Hägersten)

Som allmän info till Kustbons läsekrets återges § 1 i stadgarna

SVIBY BYALAG är en idéell förening vars ändamål är att tillvarata bybornas intressen, vårda och stödja bevarandet av byns kulturhistoriska värdefulla byggnader, föremål och redskap samt att slå vakt om den forna svenska bosättningens seder och bruk. Föreningen vill också främja kontakten mellan byns nuvarande befolkning och byns tidigare invånare och deras ättlingar.

Alla som vill gynna vår verksamhet har möjlighet att inbetala en penninggåva till Byalagets postgiro 923 77 09 - 2

Väl mött

STYRELSEN FÖR SVIBY BYALAG, ORMSÖ.

Bengt Kummel: Svenskar i all världen förenen eder! Vilhelm Lundström och den allsvenska rörelsen. 288 s. Åbo Akademis förlag 1994. Distribution Schildts Förlags AB, Pb 86, FIN-02271 Esbo, Finland.

SVENSKBYSIDAN

Forts fr. s. 19

Karl Andreasson Utas, som var änking, flyttade efter 1937 till Gammalsvenskby med sina två söner, Johannes f 1923 och Andreas f 1926. Där gifte Karl om sig med Elfrieda Portje från Mülhausenndorf. Karl kom 1945 med hustrun, dottern och styvdöttrar till Sverige och bosatte sig på Gotland. Sonen Johannes med familj lyckades så småningom ta sig till Sverige och även de slog sig ned i Slite på Gotland.

Av de övriga svenskbyborna som reste till Sibirien vet vi knappast något. Släkten Mutas hade på 1970-talet visserligen kontakt med Petter Johansson Mutas dotter Ella (g Walther), som var gift med en tysk och bosatt i Omsk, men det är också det enda livstecken som svenskbyborna i Sibirien lämnat ifrån sig.

Det finns också svenskbybor som "försvunnit på närmare håll", dvs flyttat ut från Gammalsvenskby till olika tysksbyar i Ukraina och sedan släppt kontakten med den gamla hembyn. Dit hör släkten *Takne*, flera familjer *Hernberg*, några familjer *Knutas* samt några familjer *Utas*. Även rörande dessa saknas det information. Här återstår ännu mycket forskningsarbete att göra.

Jörgen Hedman

Meddelanden

Svenskbymuseum. Föreningen Svenskbyborna håller på att ställa i ordning en museidel i Svenskbygården i Roma. Där skall finnas en permanent skärmutställning och saker som berör svenskbybornas historia. Gården kommer troligen att hållas öppen någon dag i veckan i sommar – troligen mot veckoslutet. Föreningen har också beställt nya skyltar av vägverket för att markera ut vägen till gården.

Studiekvällar i svenskbyång. SKS – Sveriges Kyrkliga Studieförbund har kontaktats av Föreningen för att man i SKS regi skall kunna hålla studiekvällar i "svenskbyång" på Svenskbygården i Roma. Syftet är att hålla det speciella sättet att sjunga på svenskbyvis i olika stämvarianter vid liv. Birgitta Utas – tel 0498/21 67 89 vet mer.

Kontakt med rysslandstyskar i Nordamerika. En kontakt har upprättats med professor Michael M. Miller vid North Dakota State University i Fargo i staten North Dakota i USA. Vid Millers fakultet bedriver man sedan en tid ett forskningsprojekt rörande rysslandstyskar i denna stat. Nästan 40% av North Dakotas befolkning består av ättlingar till rysslandstyskar som emigrerade dit från Ryssland och Ukraina under perioden 1884-1910, så det är fullt förståeligt att intresset för förfädernas förflutna i Ryssland är stort.

Meningen är att man vid detta universitet skall kartlägga hela överflyttningen av tyskar från det ryska imperiet till Nordamerika, och då inte bara just till North Dakota. Intresse föreligger då också att kunna följa upp den lilla skara svenskar som till ett antal av ca 200-250 personer emigrerade under perioden 1888-1932 till Kanada och USA. Professor Miller kommer att besöka Sverige i december 1995 och kommer då möjligen att kunna träffa även en del svenskbybor i Sverige. I Juni 1996 kommer en stor "Resa till hemländerna i Tyskland och Ukraina" att äga rum från North Dakota under ledning av professor Miller och hans medarbetare.

Adressen till professor Miller är: North Dakota State University, att. prof. Miller, P.O. Box 5599, Fargo, North Dakota, 58105-599 USA.

Resa till Gammalsvenskby och andra platser i Ukraina sommaren 1995

Företaget *Karoliner-Resor* i Storfors arrangerar en resa till olika platser i Ukraina i månadsskiftet juni-juli, närmare bestämt den 30/6 - 11/7. Besök utlovas i Kiev, Poltava, Perevolotjna, Zaporozje, Gammalsvenskby, Odessa och Bender. Ytterligare information om resan kan beställas av den som är intresserad från arrangören: *Karoliner-Resor, c/o Åke Finnpers, Malmgården, Lundsberg, 688 91 Storfors. Tel 0550-700 88.*

FAMILJENYTT

DÖDA

Kristof Österman, född den 16 juli 1897 på Nuckö, avled i november 1994 i Eskilstuna

Rein Ruberg, född den 31 oktober 1936 i Tallinn, avled den 25 november 1994 i Tyresö

Maria Andersen, född den 20 maj 1919 på Ormsö, avled den 16 november 1994 i Stockholm

Astrid Dagmar Ohlsson, född Ahlblom den 30 maj 1936 på Ormsö, avled den 16 december 1994 i Vallentuna

Alide Vast, född Kliss den 13 december 1908 på Nuckö, avled den 26 december 1994

Viktor Grauverk, född den 9 januari 1925 på Ormsö, avled den 12 januari 1995 i Kumla

Maria Grauverk, född Grigoriev den 19 februari 1898 i S:t Petersburg, avled den 25 januari 1995 i Kumla

Hjalmar Moll, född den 22 november 1931 på Ormsö, avled den 22 januari 1995 i Nömmе

Hans Grundsten, född den 20 maj 1914 på Ormsö, avled den 29 januari 1995 i Stockholm

Fredrik Melin, född den 7 februari 1925 på Runö, avled den 28 januari 1995 i Stockholm

Maria Pettersson, född Österlin den 12 februari 1914 på Ormsö, avled den 13 februari 1995 på Gotland

Anders Sjöman, född den 11 januari 1921 på Ormsö, avled den 12 februari 1995 på Gotland

Ida Ingeborg Pettersson, född Nyman den 28 februari 1929 på Ormsö avled den 18 februari 1995 i Bromma

VIGDA

I Husby Ärlinghundra kyrka vigdes den 21 januari Mats Palovaara och Camilla Stenros, dotter till Monica och Ingvar Stenros. Samtidigt döptes parets son till Johannes. Gudmor är Helena Stenros.

FÖDDA

Aleksander och Josefin fick en lillasyster Diana Maud Katarina den 22 augusti 1994

Föräldrar:
Hans Lepp
f.d. Kulturattaché vid Svenska Ambassaden i Tallinn och hans hustru Ann, född Albrektson.

*

Vår SON
Pernillas lillebror
Cecilia & Anders Klippberg
f. Stomberg
Danderyds BB 20/10 1994

Min älskade Maka
vår kära Mamma

Aline Westerholm

* 5 juli 1917

har i dag stilla insomnat,
sörjd och saknad.

Göteborg
7 november 1994

ELMAR
Gundel och Bengt
Roger och Anne
Christina och Bjarne
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Du somnade stilla när
resan var slut
Från allt som Dig
plågat Du nu
vilar ut*

*Tack för de lyckliga åren
Tack för allt Mor*

Johan Westerström

* 7 februari 1922
på Ormsö
† 7 november 1994

Älskad – Saknad

SOLWEIG
ANDERS
MARIA och STEFAN

Richard Aman

* 28 augusti 1918
† 12 februar 1995

ELNA
MARI och BERTIL
Helena Christian
LASSE och INGA
Johan Erik
Syskonen med
familjer

Herman Ringberg

* 13 november 1911
† 31 december 1994

Sörjd och saknad.

Syskon
Syskonbarn
Övrig släkt och vänner

Vila i frid

Vår kära

Katarina Friberg

* 5 december 1906 på Ormsö
har idag lämnat oss i
outsäglig sorg och saknad
Stockholm den
14 januari 1995

ELLEN och AXEL
AXEL och BRITT-INGER
MARIANNE och HANS
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Syster
Övrig släkt och vänner

*Stilla, så stilla Du somnat
Täligt Din smärta Du bar
Flitiga händer har domnat
Minnet, Ditt ljusa finns kvar.
Tack för all kärlek Du gav*

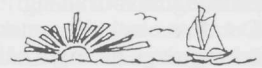
Johanna Aman

född på Nuckö
22 september 1900
avled 23 december 1994
i Sollentuna

I ljust minne bevarad

IRENE och BERTA
VIKTOR och LINDA
RICHARD och ELNA
NILS och BRITTA
Syskonbarn med familjer
samt övrig släkt och vänner

Jordfästningen ägde rum
13 januari 1995 i
Silverdalens kapell

Vår käre

August Gutman

* 12 januari 1906 Rågöarna
† 28 november 1994 Täby

har stilla insomnat

Pauline
Barn
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

Vår kära mor och mormor

Elisabet Jansson

f. Luks den
26 september 1910
i Luksbyn, Rickul
har lämnat oss
i sorg och saknad
Bettna den 30 Januari 1995

Ethel och Per
Gerd och Eive
barnbarn
barnbarnsbarn
syskon
övrig släkt och vänner

LITET BIDRAG ÄR OCKSÅ VÄLKOMMET!

Ett fint alternativ till blommor är
en penninggåva till vår kultur-
förening.
Ansvar att rädda och bevara
estlandssvenskarnas arv åt nya
släkted, undan glömskan, är ett
arbete som inte får avstanna.

*Angående donationer
eller testamenten kontakta
Sven Salin, Bertil Westerman
eller Elmar Nyman.*

SOV:s postgiro 35 13 11-6

Vår käre

Teodor Hamberg

New Jersey, USA
har lämnat oss i stor sorg.
* 10 oktober 1939
† 1 januari 1995

makan Marie-Anne med familj
broder Evald med familj
moder Johanna från Höbring
Roslep Erkosfamiljer
och många vänner

oooo

*Ur dödens kamp
stiger livet fram
och anden börjar sin vandring
emot bättre väsen och bättre ting
än vad jorden kunde bjuda.*

Vår Käre

Lars Ahlström

* 9 februari 1919

har lämnat oss idag.
Nacka 15 december 1994

INGER
EVA-JENNY
LISSE
BIRGITTA
med familjer

Jordfästningen har ägt
rum i stillhet.

Min älskade Maka
Vår kära lilla Mamma

Rakel Sofia Grenfeldt

f. Silfver * 7 juli 1916
har idag lämnat oss
i djup sorg och saknad.
Svinkeln 8 december 1994

Runar
Gunnor, Gunnar
Birgit, Svea, Rune
Henrik och Liliane
med familjer
Ragnhild
Övrig släkt och vänner

*Tryggare kan ingen vara
än Guds lilla barnaskara*

➤ BEMÄRKESEDAGAR ◀

2:a KVARTALET 1995

100 ÅR

Alida Maria Westerblom, född Pikner
den 9 maj 1895, Ormsö

97 ÅR

Katarina Grundström, född Björkman
den 26 juni 1898, Ormsö

96 ÅR

Olag Åkerblad, född den 5 juni 1899,
Rickul

95 ÅR

Gottfrid Grönström, född den 29 april
1900, Nuckö

94 ÅR

Johanna Maria Ahlberg, född Jaaksoo
den 5 april 1901, Pärnau

Maria Parbo, född Laving den 11 april
1901, Nuckö

Ingeborg Luks, född Stavas den 19
juni 1901, Odensholm

93 ÅR

Lars Beckman, född den 18 maj 1902,
Ormsö

Johannes Puskov, född den 18 maj
1902, Nuckö

Karin Beckman, född Wikström den
27 maj 1902, Ormsö

Alfred Granberg, född den 30 maj
1902, Rickul

92 ÅR

Katarina Nee, född Nee den 22 april
1903, Ormsö

90 ÅR

Ida Uusmets, född Ahlberg den 24
april 1905, Reval

Nikolai Luks, född den 30 maj 1905,
Rickul

85 ÅR

Elfrida Johanna Roosman, född den 1
april 1910, Rågöarna

Katarina Eriksson, född Kivaremees
den 2 april 1910, Ormsö

Maria Thomson, född Salin den 10
april 1910, Ormsö

Agneta Henriksson, född Norrman
den 21 april, Ormsö

Elin Rant, född Vestersten den 3 maj
1910, Nuckö

Aksel Ludvig Vaigur-Viksten, född
den 10 maj 1910, Nuckö

Oskar Söderström, född den 22 maj
1910, Rågöarna

Alexander Åkerblad, född den 15 juni
1910, Rickul

Axel Blomberg, född den 16 juni
1910, Rickul

Oskar Nilsson, född den 16 juni 1910,
Rickul

Rosalie Olep, född den 22 juni 1910,
Vippal

Meta Elfrida Anker, född Hannus den
23 juni 1910, Nuckö

80 ÅR

Herbert Helmer Greisman, född den 1
april 1915, Nuckö

Sigrid Schönberg, född Hamberg den
4 april 1915, Rickul

Georg Weckman, född den 13 april
1915, Reval

Melita Johanna Tammgren, född
Mickelin den 24 april 1915, Ormsö

Herman Fritjof Pöhl, född den 25 april
1915, Rågöarna

Helene Johansson, född Kets den 5
maj 1915, Reval

Axel Luks, född den 19 maj 1915,
Rickul

Anni Nyman, född Mänd den 26 maj
1915, Nuckö

Heimar Jöers, född den 9 juni 1915,
Nuckö

Hilda Laansoo, född Rant 14 juni
1915, Nuckö

Alfred Luks, född den 15 juni 1915,
Rickul

Isak Rosenblad, född den 20 juni
1915, Ormsö

Alfred Fridrich Westerberg, född den
21 juni 1915, Reval

Linda Almén, född Nyblom den 25
juni 1915, Ormsö

Alfa Rosina Vesterholm, född den 30
juni 1915, Rickul

75 ÅR

Johan Malm, född den 3 april 1920,
Runö

Svea Tegelberg, född den 3 april 1920,
Rickul

Sven Martin Tegelberg, född den 3
april 1920, Rickul

Johannes Fridolf Erita, född den 4
april 1920, Nuckö

Elfride Aurelia Lebbin, född Bombas,
den 27 april 1920, Nuckö

Agneta Ahlros, född den 8 maj 1920,
Ormsö

Åke Ilmari Koel, född den 20 maj
1920, Ösel

Katarina Seeman, född Gäddman den
20 maj 1920, Ormsö/Nuckö

Hedda Lindeberg-Lindvet, född
Ahman den 28 maj 1920, Dorpat

Linda Miralda Luther, född den 6 juni
1920, Nargö

Meta Kortton, född Eilau den 20 juni
1920, Dorpat

Gertrud Olin, född Beckman den 24
juni 1920, Ormsö

70 ÅR

Albin Ahlberg, född den 13 april
1925, Ormsö

Karl Alexander Blomberg, född den
13 april 1925, Rickul

Albert Sigvard Blomberg, född den 13
april 1925, Rickul

Rosette Benström, född den 16 april
1925, Vippal/Kanada

Lydia Lois Skönberg, född den 17
april 1925, Pärnau/Reval

Valve Rosen, född den 20 april 1925,
Nargö/Reval

Manfred Blomberg, född den 25 april
1920, Rickul

Johannes Emanuel Passvik, född den
27 april 1925, Runö

Bertil Granberg, född den 29 april
1925, Rickul

Gunnar Anders Hörnström, född den
29 april 1925, Ormsö

Armilde Ingeborg Danielsson, född
Stahl den 30 april, 1925, Rågöarna

Maya Maire Soosaar, född Nieländer
den 6 maj 1925, Dorpat

Armilda Josefina Enquist, född Bro-
man 9 maj 1925, Rickul

Meinhard Vestersten, född den 9 maj
1925, Nuckö

Klara Eleonora Engman, född den 10
maj 1925, Nuckö

Anders Edvin Sandell, född den 10
maj 1925, Ormsö

Adele Ottilia Svedberg, född Eلفen-
gren den 15 maj 1925, Rågöarna

Maria Gäddman, född den 16 maj
1925, Ormsö

Alvar Ingemar Österdahl, född den 20
maj 1925, Rågöarna

Arnold Sigvard Thomsson, född den
25 maj 1925, Rickul

Arvid Barud, född den 29 maj 1925,
Reval/Nuckö

Naima Friberg, född Klaman den 29
maj 1925, Korkis

Inga Axelina Johansson, född Ekman
den 31 maj 1925, Rickul

Rosalie Emilie Åkerblom, född Ves-
terman den 5 juni 1925, Rickul

Ingvar Lars Algot Lindström, född
den 15 juni 1925, Ormsö

Alice Margot Sula, född Strandberg
den 15 juni 1925, Reval

Albert Pöhl, född den 17 juni 1925,
Nuckö

Ingrid Gunhild Gustavsson, född
Stahl den 25 juni 1925, Rickul

POSTTIDNING

Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
ISSN 0345-6706

Glad Påsk!

Heinrich Bluum, född den 29 juni 1925, Vasalemma

65 ÅR

Oskar Villiam Berg, född den 1 april 1930, Reval

Luule-Salme Loide, född den 1 april 1930, Reval

Ivar Gottfrid Fagerlund, född den 2 april 1930, Rickul

Dagny Algret, född Wiberg den 3 april 1930, Rickul

Edit Maria Stahl, född den 20 april 1930, Rickul

Uno Stahl, född den 5 maj 1930, Rickul

Madis Gering, född den 6 maj 1930, Reval

Sanfrid Koinberg, född den 7 maj 1930, Nuckö

Hilda Eugenia Vester, född Granberg den 12 maj 1930, Nuckö

Valdemar Laving, född den 26 maj 1930, Nuckö

Heino Kopamees, född den 29 maj 1930, Reval

Alice Berg, född Söderholm den 29 maj 1930, Nuckö

Einar Nyman, född den 31 maj 1930, Nuckö

Vaike Larsson, född Ahlberg den 5 juni 1930, Rickul

Oskar Targama, född den 7 juni 1930, Neve

Edit-Gunnel Magnusson, född Blomberg den 8 juni 1930, Rickul

Asta Aman, född den 16 juni 1930, Hapsal

Bertil Sigfrid Borrmann, född den 16 juni 1930, Rickul

Algot Roland Laning, född den 20 juni 1930, Nuckö

Alide Elvine Fällin, född den 24 juni 1930, Ormsö

Elvine Nygren, född den 24 juni 1930, Ormsö

Levi Daniel Besterman, född den 26 juni 1930, Rickul

Lehti Astrid Klaaman, född Österman, den 26 juni 1930, Nuckö

60 ÅR

Valdemar Koinberg, född den 3 april 1935, Nuckö

Lennart Henrik Svedberg, född den 7 april 1935, Ormsö

Agne Kersti Haliste, född den 10 april 1935, Dorpat

Ingrid Eira Söderlund, född den 12 april 1935, Reval

Ingrid Jenny Gambo, född Törnblom den 12 april 1935, Ormsö

Alida Ahlblom, född den 14 april 1935, Rickul

Lilian Irene Magnusson, född den 14 april 1935, Rickul

Laile Jöers, född den 18 april 1935, Rickul

Henrik Treiberg, född den 20 april 1935, Rickul

Elvi Faltis, född den 22 april 1935, Neve

Ellen Gunnel Vesterström, född den 23 april 1935, Ormsö

Harold Endel Ahlberg, född den 27 april 1935, Rickul

Helga Viberg, född den 28 april 1935, Rickul

Birgit Brunberg, född Granberg den 4 maj 1935, Rickul

Ellen Armilda Byman, född den 13 maj 1935, Ormsö

Sonja Forsman, född Dreijer den 15 maj 1935, Runö

Allin Eha Simonson, född den 15 maj 1935, Hapsal

Vello Rant, född den 18 maj 1935, Nuckö

Axel Vesterman, född den 19 maj 1935, Rickul

Senta Nibon, född den 23 maj 1935, Nuckö

Elna Alexandra Heideman, född den 24 maj 1935, Rickul

Sven Richard Söderholm, född den 7 juni 1935, Nuckö

Heino Jöesaar, född den 8 juni 1935, Nargö

Hjalmar Valter Pajus, född den 11 juni 1935, Nuckö

Ingrid Maria Rönnerberg, född den 12 juni 1935, Ormsö

Arne Johannes Gjärdman, född den 16 juni 1935, Nuckö

Villiam Rant, född den 19 juni 1935, Nuckö

50 ÅR

Reinhold Ingemar Söderlund, född den 1 april 1945, Stockholm/Ormsö

Evert Ingemar Uusaar, född den 4 april 1945, /Rickul

Nils Gunnar Ambros, född den 5 april 1945, /Nuckö

Silvia Koppel, född den 5 april 1945, /Reval

Anne-Maj Michkelsson, född den 16 april 1945, Bro/Nuckö

Gunvor Marianne Borrmann, född den 20 april 1945, /Rickul

Anita Margareta Österman Linneberg, född den 22 april 1945, /Rickul

Sylvia Brandten, född den 11 maj 1945, Norrtälje/Rickul

Dea-Maj Brandten, född den 11 maj 1945, Norrtälje/Rickul

Margit Gunvor Andersin, född den 12 maj 1945, Stockholm/Ormsö

Rein Kilk, född den 14 maj 1945, Örebro/Korkis

Frank Göran Westerholm, född den 16 maj 1945, /Rickul

Inge Stein, född den 16 maj 1945, /Reval

Göran Odselius, född den 17 maj 1945, Södertälje/

Tiina Schönberg, född den 18 maj 1945, /Reval

Urve Külave, född den 20 maj 1945, /Reval

Eva Berit Margareta Ahlberg, född den 22 maj 1945, /Rickul

Rain Torel Richardsson, född den 26 maj 1945, /Spithamn

Ingrid Britt-Mari Bergström, född den 3 juni 1945, Stockholm/Ormsö

Bo Henning Granvall, född den 4 juni 1945, /Rickul

Sylvia Amberman, född den 7 juni 1945, /Nuckö

Dan Rune Söderberg, född den 10 juni 1945, Gräsö/Lilla Rågö

Eivor Ingrid Tomson, född den 16 juni 1945, Stockholm/Ormsö

Kristina Inga-Maj Fällman, född den 20 juni 1945, Stockholm/Ormsö

Olof Kalle Ahlström, född den 23 juni 1945, Stockholm/Ormsö

Ulla-Stina Rundgren, född Lorentz den 27 juni 1945, Stockholm/Runö

Astrid Elisabeth Maria Johansson, född Stahl den 29 juni 1945, Eskilstuna/Rickul

Arne Hans Kannel, född den 30 juni 1945, /Nuckö

Fyller du 50 år?

SOV:S FÖDELSEDAGSLISTOR grundar sig på register över medlemmar som är födda 1944 eller tidigare. För att kunna gratulera våra blivande 50-åringar måste vi be er meddela oss födelsedatum och härstammingsort samtidigt som ni betalar medlemsavgiften.

Skriv till SOV
Vikingagatan 25,
113 42 Stockholm

ESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR